

Εθνικισμός-πατριωτισμός: η πολιτική θρησκεία του κράτους

καθ' οδόν
από το πιθανό στο πραγματικό

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	1
I Η άρρηκτη σχέση έθνους και κράτους	3
Η προέλευση του όρου «έθνος»	5
Η γένεση του σύγχρονου έθνους-κράτους	10
Το έθνος-κράτος ομογενοποιεί	14
Το έθνος-κράτος παράγει διαχωρισμούς στο εξωτερικό του	16
Το έθνος-κράτος παράγει διαχωρισμούς στο εσωτερικό του	17
Έθνος και милитарισμός	19
Πατριωτισμός κι εθνικισμός	21
Ο εθνικισμός ως προνομιακό πεδίο της δεξιάς	23
Ο εθνικισμός και η τάξη μας	24
Αριστερά, έθνος και αντιιμπεριαλισμός	28
Ντόπια αριστερά και έθνος	32
II Εθνικισμός, πόλεμος κι εθνικοαπελευθερωτικά / σεπαρατιστικά κινήματα	35
Διακρατικοί πόλεμοι	37
Εθνική απελευθέρωση	40
Τι επιδιώκουν τα εθνικοαπελευθερωτικά / σεπαρατιστικά κινήματα	41
Απόσχιση και προσάρτηση σε άλλο κράτος	43
Απόσχιση και αίτημα δημιουργίας νέου κράτους	44
Απελευθέρωση κατακτημένου έθνους-κράτους	44
Εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και αριστερά	45

Η εθνική ενότητα ενάντια στην ταξική πάλη	49
Η δική μας στάση	53
Σχετικά με την αλληλεγγύη μας σε εθνικοαπελευθερω- τικά ή σεπαρατιστικά κινήματα	56
III Ο εθνικισμός σήμερα και οι απαντήσεις μας	59
Λίγα λόγια για τη σύγχρονη ανάδυση του εθνικισμού	61
Για μια κοινωνία χωρίς έθνη, κράτη, πατρίδες	65
Ενδεικτική βιβλιογραφία	69

Εισαγωγή

Είθισται, όταν μιλάμε για τον εθνικισμό, να σκεφτόμαστε αυτόματα τα δεξιά και ακροδεξιά κόμματα και οργανώσεις. Ο εθνικισμός όμως είναι ένα αφήγημα-ιδεολογία που αφορά σε όλο το κοινοβουλευτικό πολιτικό φάσμα, αλλά και το μεγαλύτερο μέρος του εξωκοινοβουλευτικού. Η μονομερής ταύτιση του εθνικισμού με το φασισμό και το ναζισμό σκόπιμα επιδιώκει να συσκοτίσει την υιοθέτησή του (σε θεωρητικό, στρατηγικό, προπαγανδιστικό επίπεδο) από το σύνολο του κρατικιστικού πολιτικού φάσματος, από την άκρα δεξιά μέχρι την άκρα αριστερά¹. Ο εθνικισμός γεννήθηκε από τον κρατισμό, συμπορεύτηκε μαζί του, αλληλοϋποστηρίχτηκαν σε τέτοιο βαθμό που να θεωρούνται αξεδιάλυτοι. Είτε μεθοδολογικά είτε πολιτικά είναι αδιανόητη η αναφορά του χωρίς την ταυτόχρονη αναφορά και του άλλου. Αυτό συμπυκνώνεται με τη χρήση του όρου έθνος-κράτος.

Κάθε ιδεολογικό σύστημα το οποίο αποδέχεται το κράτος είτε ως το ιδανικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης, είτε ως εργαλείο για την κοινωνική εξέλιξη και απελευθέρωση, είναι αναγκασμένο να αποδεχτεί, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, και την ιδέα του έθνους. Αυτό ισχύει τόσο για τη δεξιά και την ακροδεξιά όσο και για την σοσιαλδημοκρατία και το μεγαλύτερο μέρος της αριστεράς. Το μοναδικό πολιτικό ρεύμα που αντιτάχθηκε από τη γέννησή του τόσο στο κράτος όσο και στο έθνος ήταν (και παραμένει) η αναρχία.

---

¹Θεωρούμε τη σχέση του εθνικισμού και του κρατισμού με τον φασισμό, το ναζισμό και κάθε ολοκληρωτικό καθεστώς ως δεδομένη. Ωστόσο, η ανάλυση αυτής της σχέσης δεν αποτελεί ζητούμενο αυτής της προσούρας.

Μέρος Ι

Η άρρηκτη σχέση έθνους και κράτους

Η προέλευση του όρου «έθνος»

«εἰς ὁδὸν ἔθνῶν μὴ ἀπέλθῃτε» (Μην πάτε σε δρόμο που θα σας οδηγήσει σε χώρα που κατοικούν ειδωλολάτρες)²

Ο όρος «έθνος» εμφανίζει ιστορικότητα ως προς τη χρήση του, καθώς απαντάται ήδη από την πρώιμη αρχαιότητα. Ωστόσο, οι όποιες αναφορές και χρήσεις του συγκεκριμένου όρου προσλαμβάνουν εντελώς διαφορετικά και ετερόκλητα περιεχόμενα, πλήρως αποσυνδεδεμένα με το σύγχρονο περιεχόμενο και σημασία του όρου. Το «έθνος» με τη σύγχρονη σημασία του όρου, εμφανίζεται μόλις τον 18ο αιώνα κατά την «εθνογεννητική» ιστορική περίοδο, όπου και του προσδίδονται εντελώς διαφορετικά χαρακτηριστικά και περιεχόμενα από τα προγενέστερα, συνδέοντας το με το κράτος. Προφανώς, η ύπαρξη και χρήση της συγκεκριμένης λέξης καθ' αυτής ιστορικά, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να αποτελέσει τεκμήριο της ύπαρξης της ιστορικής, πολιτικής και πολιτισμικής οντότητας του έθνους, όπως προσδιορίζεται και νοηματοδοτείται από την εθνικιστική ιδεολογία.

Ως προνεωτερικός όρος, η λέξη έθνος εμφανίζεται ήδη από την αρχαιότητα, με πολύ διαφορετικές όμως εννοιολογικές σημασίες, οι οποίες δεν αναφέρονται καν σε μία και μόνη θεματική κατηγορία. Στην ελληνική αρχαιότητα, για παράδειγμα, εντοπίζονται σποραδικές αναφορές στη λέξη έθνος, με διαφορετικές σημασίες. Καμία από αυτές τις σημασίες όμως δεν αντιστοιχεί σε αυτήν που της αποδίδεται σήμερα. Στον Όμηρο έχει την έννοια της συντροφιάς («έθνος εταίρων», Ιλ. Γ32, Η115), του στρατού γενικά («έθνος λαών», Ιλ. Ν495, «έθνεα πεζών» Ιλ. Λ724) ή κάποιας συγκεκριμένης στρατιάς «έθνος Αχαιών», Ιλ. Ρ552), του σωρού νεκρών («έθνεα νεκρών», Οδ. λ34, κ526) και τέλος του σμήνους εντόμων ή πτηνών («έθνεα μελισσάων, ορνίθων, μυιάων», Ιλ. Β87, 459, 469). Στον Πίνδαρο απαντάται με τις σημασίες είτε του φύλου («ανέρων έθνος», Ολ. 1,66, «έθνει γυναικών» Πυθ. 4,252) είτε του συγγενούς (Νεμ. 5,43). Στον Ηρόδοτο αναφέρεται στη φυλή, το γένος («Μηδικόν έθνος», 1,101) ή στις ελληνικές πόλεις – στον πληθυντικό, ας σημειωθεί – που υπέκυ-

²Π. Τρεμπέλα, *Η Καινή Διαθήκη με σύντομη ερμηνεία (απόδοση στην κοινή νεοελληνική)*, εκδ. αδελφότητα θεολόγων «Ο Σωτήρ», 4η έκδοση, Αθήνα 2014.

ψαν στους Πέρσες («των μηδισάντων εθνέων των Ελληνικών», 9,106,3), στο Θουκυδίδη σε διάφορες φυλές, ελληνικές ή μη (1,3 και 3,92) και στον Ξενοφώντα στην φυλή ή το γένος («Πομπάς εποίησαν κατά έθνος έκαστος των Ελλήνων» Αναβ. 5,5,5), στο φύλο («Θήλυ έθνος», Οικον, 7,26) και στη συντεχνία ή την επαγγελματική ομάδα («οίσθα τι έθνος ηλιθιώτερον ραψωδών;», Συμπ. 3,6). Στον Αισχύλο χρησιμοποιείται για τις Ερινύες (Ευμ. 366) ή για οπλισμένη ομάδα («έθνος μαχαιροφόρον», Περσ. 56), και στον Σοφοκλή αναφέρεται σε αγέλες ζώων («θηρών ... έθνη», Αντ. 344 και Φιλ. 1147). Στον Πλάτωνα η λέξη έθνος έχει την έννοια του είδους («ιχθύων έθνος», Τίμ. 92γ), της επαγγελματικής ομάδας («δημιουργικόν έθνος», Γοργ. 455β, «έθνος κηρυκικόν», Πολιτικός 290β) και του γένους ή της φυλής («των Θετταλών ... πενεστικόν έθνος» – Νόμοι 776δ), ενώ στον Αριστοτέλη ο όρος αναφέρεται στις βαρβαρικές φυλές σε αντιδιαστολή με τις ελληνικές (Πολιτικά, 1324β10).

Αντίστοιχα διαφορετικά και ετερόκλιτα περιεχόμενα προσλαμβάνει προνεωτερικά και ο λατινικός όρος «nation». Έτσι, η λέξη «natio», στα λατινικά, δήλωνε μια ομάδα ανθρώπων κοινής καταγωγής η οποία είναι μεγαλύτερη από μια οικογένεια, αλλά μικρότερη από μια φατρία ή έναν λαό, και χρησιμοποιούνταν κυρίως με αναφορά σε κοινότητες ξένων. Ο όρος εξελίσσεται προς την περιγραφή ευρύτερων ομάδων (συντεχνίες ή άλλα σωματεία) που ζητούν να διακριθούν από τις υπόλοιπες. Έτσι, γίνεται συνώνυμο του αλλοδαπού, των ξένων εμπόρων και των ομάδων των φοιτητών στα αρχαία πανεπιστήμια. Σε άλλες περιπτώσεις τονίζεται ο τόπος ή το έδαφος της καταγωγής (επαρχία), αλλού η ομάδα κοινής καταγωγής (εθνικότητα).

Τα πανεπιστήμια του Μεσαίωνα επίσης χωρίζονταν σε έθνη. Το Πανεπιστήμιο του Παρισιού, για δική του χρήση, είχε κατατάξει τους φοιτητές του σε τέσσερα έθνη: αυτό της Γαλλίας, στο οποίο ανήκαν όσοι μιλούσαν ρομανικές γλώσσες, αυτό της Νορμανδίας, στο οποίο ανήκαν όσοι προέρχονταν από τη βορειοανατολική Ευρώπη, αυτό της Γερμανίας, που περιλάμβανε Γερμανούς αλλά και Άγγλους, και αυτό της Πικαρδίας, που απαρτιζόταν από Ολλανδούς. Εξίσου, το natio μπορεί να αναφέρεται σε κοινότητες αλλοδαπών εμπόρων. Η λέξη «έθνος» προσέλαβε σταδιακά πολιτική σημασία, καθόσον άρχισε να δηλώνει ένα συλλογικό σώμα το οποίο εκλέγει αντιπροσώπους, ή εν πάση περιπτώσει εκπροσωπείται σε διάφορους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς, όπως τα συμβούλια, οι διάιτες και οι γενικές τάξεις. Ωστόσο, και σε αυτό το πλαίσιο, το έθνος απέχει ακόμη παρασάγγας από τη σύγχρονη έννοια

του όρου, μεταξύ άλλων επειδή αναφέρεται σε ένα πολύ μικρό τμήμα του πληθυσμού, δηλαδή τους ευγενείς και γενικότερα τις προνομιούχες ομάδες. Για το New English Dictionary (1908), η παλιά σημασία της λέξης απεικονίζει απλώς την εθνική ενότητα, αλλά η σύγχρονη χρήση της «την ιδέα της πολιτικής ενότητας και ανεξαρτησίας».

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, το έθνος με το σύγχρονο σημασιολογικό του περιεχόμενο αποτελεί αμιγώς νεωτερική έννοια, η εισαγωγή και χρήση της οποίας επιστρατεύεται κατά τον 18ο αιώνα. Το Λεξικό της Βασιλικής Ισπανικής Ακαδημίας, για παράδειγμα, δεν χρησιμοποιεί την ορολογία του έθνους με τη σύγχρονη άποψη πριν το 1884. Μέχρι τότε η λέξη «nación» σήμαινε το «σύνολο των κατοίκων μιας επαρχίας, μιας χώρας ή ενός βασιλείου» όπως και «έναν αλλοδαπό». Τη συγκεκριμένη χρονιά, όμως, ορίζεται ως «ένα κράτος ή πολιτικό σώμα το οποίο αναγνωρίζει ένα ανώτατο κέντρο κοινής διακυβέρνησης» και ως η «επικράτεια που καθορίζεται από εκείνο το κράτος και τα άτομα που το κατοικούν και θεωρείται ένα σύνολο». Μετά το 1925 περιγράφεται ως «το σύνολο των ατόμων που έχουν την ίδια εθνική καταγωγή και, γενικώς, μιλούν την ίδια γλώσσα και διαθέτουν μια κοινή παράδοση».

Η μετάβαση από τη φεουδαρχία του Μεσαίωνα ως κοινωνικό-ταξικό-πολιτικό σύστημα οργάνωσης στο μεταγενέστερο καπιταλιστικό κρατικό σύστημα της αστικής δημοκρατίας προϋπέθετε την και οικοδομήθηκε στην ανάσχυση του όρου «έθνος» στην οποία προσδόθηκαν εργαλειακά τα περιεχόμενα που εξυπηρετούσαν την επερχόμενη κυρίαρχη τάξη -την αστική- που αντικατέστησε την παλιά. Οι προνεωτερικές / προκαπιταλιστικές εθνότητες (υπό την έννοια των κοινοτήτων με οργανωτικές δομές και κοινή γλώσσα, οι οποίες αναγνωρίζονταν ως «εθνικές» σε αντίθεση με τους Άλλους, δηλαδή τους πληθυσμούς διαφορετικής καταγωγής) και η προαστική εθνική ένταξη (η οποία εμφάνιζε στο παρελθόν μεγάλη χαλαρότητα, καθώς οι «εθνικοί» δεν είχαν τη δυνατότητα να ορίσουν, λόγω ανυπαρξίας εθνικών συνόρων, την έννοια του έθνους με τη σημερινή της σημασία) αποτέλεσαν την κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία των σύγχρονων εθνικών κρατών. Ωστόσο, το αποτέλεσμα («έθνος») δεν έχει εννοιολογική συνέχεια με το προϋπάρχον αίσθημα κοινής καταγωγής. Οι παραδοσιακές αυτοκρατορίες, όπως η οθωμανική, διατηρούσαν δια της βίας την ειρήνη, αποσπούσαν δια της βίας φόρους, ήταν όμως ανεκτικές ή αδιάφορες σε ό,τι αφορούσε την πολυπολιτισμικότητα των υπηκόων τους. Τα μοντέρνα έθνη-κράτη προχώρησαν ένα ακόμη βήμα την κυριαρχία τους, θέλησαν να ομογενοποι-

ήσουν πολιτισμικά το σύνολο των υπηκόων τους. Αυτό συνέβη λόγω της κρατικής και οικονομικής τους δομής η οποία απαιτεί έναν κινητικό, εγγράμματο, πολιτισμικά τυποποιημένο και αντικαταστάσιμο πληθυσμό.

Η υφέρπουσα κρίση και σταδιακή παρακμή των μεγάλων πολυεθνικών αυτοκρατοριών του Μεσαίωνα με την ταυτόχρονη ανάδυση και συγκρότηση των ευρωπαϊκών αστικών κρατών επέβαλε την ανάγκη να εμφανιστούν ιδεολογικά τα τελευταία ως «εθνικά» προκειμένου να διατηρήσουν την ενότητά τους. Έτσι, το κράτος ενσωματώνει στις δομές του το έθνος και το έθνος μορφοποιείται μέσα στους κρατικούς μηχανισμούς. Η κυρίαρχη αστική βούληση που δημιούργησε το έθνος από το κράτος, εκφράζοντας το αίτημα της «εθνικής ανεξαρτησίας», εθνικοποιεί το χώρο του κράτους μέσω της ποιοτικής μεταβολής της λειτουργίας της προνεωτερικής εθνικής ένταξης εντάσσοντάς την στον κρατικό και καπιταλιστικό χώρο και χρόνο.

Η διαδικασία συγκρότησης εθνών (και κατάταξης-ένταξης κάθε ανθρώπου σε ένα έθνος) συνίσταται στην «εθνικοποίηση» πληθυσμών, οι οποίοι αποκτούν εθνική ταυτότητα και αναγνωρίζονται από όνομα του συλλογικού μορφώματος του οποίου φέρουν το όνομα. Αυτό γίνεται δυνατό με τη δράση του κρατικού ιδεολογικού μηχανισμού, με τη συνδυασμένη επίδραση της οικογενειακής και της γλωσσικής εθνικοποίησης. Η ιστορία μίας εθνότητας «απομνημονεύεται», ενοποιείται βίαια και αυθαίρετα και εκφράζεται μονοσήμαντα (οι πολιτισμικές διαφορές εξαλείφονται και τους προσδίδεται επίπλαστα ενιαίο νόημα) από το κράτος ως μέσο στήριξης της ενότητας που το ίδιο παράγει, επιβάλλει και της οποίας είναι εγγυητής.

Σταδιακά, με όχημα το αίτημα για εθνική-κρατική συγκρότηση και

«εθνική ανεξαρτησία», το κράτος οργανώνει και διαμορφώνει πολιτικά ως ενιαίο και «δικό του» ένα καθορισμένο έδαφος. Έτσι, οριοθετούνται για πρώτη φορά στην ιστορία σαφώς και αυστηρά καθορισμένα σύνορα, τα οποία και εν δυνάμει μπορούν να μετατοπιστούν ή να διευρυνθούν (μέσω της επέκτασης και της κατάκτησης εδαφών και πληθυσμών, οι οποίοι θα αφομοιωθούν από τις μυλόπετρες του έθνους).

Ακριβώς επειδή κάθε κράτος χρησιμοποίησε διαφορετικά (τα πιο βολικά για το ίδιο) χαρακτηριστικά για να ορίσει το έθνος και να πετύχει την απαιτούμενη ομογενοποίηση, δεν είναι δυνατό να δοθεί ένας ορισμός ο οποίος να καλύπτει τα έθνη στο σύνολό τους. Δεν είναι μόνο η γλώσσα ή η θρησκεία που αποτέλεσαν βάση για την ιδεολογική συγκρότηση των εθνών. Η πολύγλωσση ελβετία, η πολυθρησκευτική γιουγκοσλαβία αποτέλεσαν έθνη. Οποιοδήποτε στοιχείο μπορούσε να αποτελέσει συνεκτικό (προς το εσωτερικό) ή διαφοροποιό (προς το εξωτερικό) στοιχείο συγκροτητικής ταυτότητας χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή των εθνών. Ακόμη και το σχήμα της μύτης των ανθρώπων. Αρκεί να παράγει το επιθυμητό για τους κυρίαρχους αποτέλεσμα.

Τα έθνη ως πολιτικές κατασκευές, δεν είναι παρά μια απάτη που προσπαθεί να εμφανιστεί ως «φυσικό φαινόμενο». Το ότι τα έθνη είναι μια ασαφής, ιστορική κατασκευή, αποτέλεσμα ιστορικών συγκυριών και της βούλησης των κυρίαρχων, (γι' αυτόν ακριβώς το λόγο δεν μπορούν να οριστούν με σαφήνεια και εγκυρότητα) δεν σημαίνει ότι δεν είναι ταυτόχρονα ένα υπαρκτό πεδίο άσκησης πολιτικής από τη μεριά των κυρίαρχων αλλά και καταπίεσης από τη μεριά των κυριαρχούμενων. Το έθνος, ως κυρίαρχη αφήγηση και κοινωνικό φαντασιακό, όταν έχει πλέον εμπεδωθεί στις συνειδήσεις των κρατικών υπηκόων, μπορεί να αποκτήσει μια σχετική αυτονομία και να παράξει αποτελέσματα τα οποία δεν ανάγονται ευθεώς στα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης.

Η γένεση του σύγχρονου έθνους-κράτους

«Στη Βαβυλωνία η εξουσία πήγαζε από τον ουρανό. Τώρα όμως πρέπει να γεννηθεί στη γη και να νομιμοποιηθεί από την ιστορία. (...) Στον σημερινό μας κόσμο από όπου απουσιάζει το στοιχείο του ιερού και όπου η εξουσία δεν έχει πια θρησκευτικό θεμέλιο, ο δεσποτισμός δεν μπορεί να διατηρηθεί παρά μέσω της επιβολής μιας όλο και πιο πλαστής σύλληψης της πραγματικότητας, μέσω της μετατροπής της ιστορίας σε μυθολογία. Για να γίνει το παρόν αγνώριστο, έπρεπε να χειραγωγηθεί το παρελθόν, να υποκύψει στις απαιτήσεις της προπαγάνδας.»³

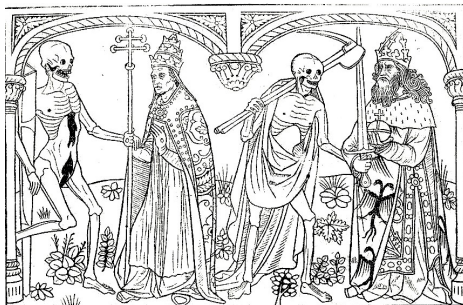
Ηδη από την Αναγέννηση, ο ρόλος της θρησκείας ως μεταφυσικό συνεκτικό στοιχείο των μεσαιωνικών ευρωπαϊκών κοινωνιών είχε ξεκινήσει να ατονεί. Οι επιστημονικές ανακαλύψεις, τα θαλάσσια ταξίδια και οι αποσχιστικές τάσεις στο εσωτερικό του χριστιανισμού, είχαν αρχίσει να μετατοπίζουν το σημείο αναφοράς των κοινωνιών από τον ουρανό προς τη γη. Η άνοδος του Προτεσταντισμού οδήγησε σε μια συγκυριακή συμμαχία τους ηγέτες του με τους ηγεμόνες των χωρών του ευρωπαϊκού βορρά, οι οποίοι διέβλεπαν στην άρση της ανάμιξης της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στην κοσμική εξουσία την ενίσχυση των οικονομικών και πολιτικών τους συμφερόντων. Οι εθνικές ιδεολογίες που αναδύθηκαν στην ύστερη Αναγέννηση, αξίωναν αρχικά την ενοποίηση των επιμέρους τοπικών κομητειών, δουκάτων, βασιλείων που έλεγχε ο τοπικός φεουδάρχης σε «ένα κράτος, ένα έθνος». Η κοινωνική αυτή διεργασία, η οποία προέκυψε αρχικά ως αντίδραση στην απερχόμενη φεουδαρχική άρχουσα τάξη, αποτέλεσε την αιχμή του δόρατος στην σύγκρουση της απερχόμενης αστικής, καπιταλιστικής άρχουσας τάξης και της απερχόμενης φεουδαρχικής αριστοκρατίας. Η ιδέα ότι το δικαίωμα άσκησης της κοσμικής εξουσίας ανήκει αποκλειστικά στο κράτος και όχι στην Εκκλησία ανέστρεψε μια ιεραρχία αιώνων (το σχήμα Θεός > Εκκλησία > Βασιλιάς μετατράπηκε σε Θεός > Βασιλιάς > Εκκλησία) συντελώντας σε μια τεράστια κοινωνική αλλαγή που ολοκληρώθηκε τους

³Κ. Παπαϊωάννου, *Η ψυχρή ιδεολογία. Δοκίμιο για το μαρξισμό του μαρξισμού.*, μτφ. Μ. Λυκούδης, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1986.

επόμενους αιώνες.

Η ιδέα ότι το κράτος οφείλει να αναλάβει την απόλυτη ηγεμονία της κοινωνικής ζωής ξεκίνησε να παγιώνεται κατά την περίοδο του Διαφωτισμού. Ο Τ. Χομπς,

επιχειρηματολογώντας περί της αναγκαιότητας ύπαρξης ενός πανίσχυρου κράτους, το οποίο αποτελεί το αντίβαρο στην καταστροφή της ανθρωπότητας λόγω των κτηνωδών ενστίκτων της, έφτασε μέχρι το σημείο να διατυπώσει τη θέση ότι ο φόβος των ανώτερων δυνάμεων απο-

τελεί θρησκεία μονάχα όταν είναι επικυρωμένος από το κράτος· σε κάθε άλλη περίπτωση αποτελεί απλώς δεισιδαιμονία. Η πίστη στις μεταφυσικές δυνάμεις του θεού, ο οποίος καθορίζει απόλυτα τη μοίρα των ανθρώπων καθιστώντας άνευ νοήματος κάθε εξέγερση εναντίον του, αντικαθίσταται από μια ταυτόσημη ποιοτικά πίστη στη δύναμη και την εξουσία του κράτους, η οποία τοποθετείται υπεράνω όλων. Οι γάλλοι διαφωτιστές, παίρνοντας ως σημείο αναφοράς το κράτος-Λεβιάθαν του Χομπς και αντιτιθέμενοι περισσότερο ή λιγότερο στον απολυταρχικό χαρακτήρα του, πρότειναν διάφορες εναλλακτικές διαχείρισης του (από τον Βολταίρο και το συμβούλιο πνευματικών ανθρώπων που θα περιβάλλει το μονάρχη, μέχρι τον Μοντεσκιέ και την αντιπροσωπευτικότητα, τη διάκριση των εξουσιών και την πρωτοκαθεδρία του νόμου έναντι του ηγεμόνα). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, γεννιέται και η ιδέα του κράτους ως εκφραστή της «γενικής βούλησης» κατά τον Ρουσό, το οποίο οφείλει να έχει τον απόλυτο έλεγχο πάνω στις κοινωνικές ελευθερίες.

Σε αντίθεση με τις φυλές ή ομάδες πολιτισμικής συγγένειας που προϋπήρχαν (οι οποίες στηρίζονταν σε κοινές πολιτισμικές καταβολές, ομοιομορφία στον τρόπο ζωής και κοινότητα ηθών-εθίμων) η έννοια του έθνους αποτέλεσε φαντασικό που επιστρατεύτηκε κατά τη διάρκεια ταξικής πάλης της απερχόμενης πολιτικής και οικονομικής ελίτ (φεουδαρχίας) και της επερχόμενης άρχουσας τάξης (κράτους/κεφαλαίου) η οποία και αποτυπώθηκε κατά την Γαλλική Επανάσταση του 1789. Απότοκο αυτής της διαδικασίας ήταν το να ομαδοποιηθούν οι κοινωνίες βίαια βάσει

ασαφών γλωσσολογικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών, τα οποία όπου δεν υπήρχαν δημιουργήθηκαν αυθαίρετα και επιβλήθηκαν κάθετα με σκοπό να αναπαραχθούν οριζόντια από τη βάση.

Ο πρώτος εθνικισμός ήταν στην εποχή του ένα προοδευτικό κίνημα το οποίο αποζητούσε την οργάνωση μιας χώρας σε πολιτική κοινότητα που θα περιόριζε την αυθαιρεσία της βασιλικής εξουσίας. Ένα από τα πρώτα μέτρα της Γαλλικής Επανάστασης ήταν η αλλαγή του τίτλου του «ελέω θεού Βασιλιά της Γαλλίας της Ναβάρρας» σε «ελέω θεού και από τον συνταγματικό νόμο του κράτους Βασιλιά των Γάλλων», σηματοδοτώντας τη στροφή από την αντίληψη του πολίτη ως κατοίκου μιας εδαφικής επικράτειας που βρίσκεται υπό τη δικαιοδοσία κάποιου ηγεμόνα στην αντίληψή του ως μέλους μιας κοινότητας που εκφράζεται μέσα από πολιτικούς θεσμούς (εθνική κυριαρχία). Η εγκαθίδρυση των πρώτων σύγχρονων αστικών κρατών έδωσε, σε επίπεδο διακηρύξεων τουλάχιστον, σε κάθε (άνδρα) πολίτη το δικαίωμα να εκλέγει την κυβέρνησή του, δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο στους πληθισμούς της επικράτειάς τους την αίσθηση του ανήκειν σε μια μεγάλη κοινότητα με την οποία συνυφαίνεται η προσωπική μοίρα κάθε ατόμου (το έθνος ως πολιτική κοινότητα). Σε άλλες περιπτώσεις, με κεντρική αυτή της Γερμανίας, η ανάπτυξη της εθνικής ιδέας στηρίχθηκε στον πολιτικό ρομαντισμό, στην ιδέα ότι κάθε λαός (δηλαδή μια κοινότητα ανθρώπων που έχει τη δική της καταγωγή, γλώσσα, έθιμα) έχει το δικό του εθνικό πνεύμα (Volksgeist), στα χνάρια του οποίου οφείλει να βαδίσει η κοινωνία (το έθνος ως αίμα). Πάνω σε αυτό το ιδεολογικό υπόβαθρο στηρίχθηκε μετέπειτα ο φυλετισμός του ναζισμού.

Σταδιακά, με την εγκαθίδρυση του έθνους-κράτους, ο εθνικισμός αποτέλεσε την επίσημη κρατική ιδεολογία, παίρνοντας τη σκυτάλη από τη θρησκεία ως πυλώνας της κοινωνικής συνοχής. Μιας κοινωνικής συνοχής που ήταν απαραίτητη για τον ανερχόμενο καπιταλισμό, καθώς η ύπαρξη σταθερού εθνικού κράτους εξασφαλίζει θεσμική σταθερότητα και μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στο κεφάλαιο, ενώ παράλληλα η εθνική ιδεολογία συσκοτίζει τις ταξικές σχέσεις εκμετάλλευσης και καταπίεσης και παράγει δικούς της, εθνικούς, φυλετικούς και θρησκευτικούς διαχωρισμούς στο εσωτερικό των καταπιεσμένων κι εκμεταλλεόμενων. Η εθνογένεση, δηλαδή ο μετασχηματισμός ετερογενών πληθυσμιακών συνόλων σε ομοιογενή εθνικά σύνολα αποτέλεσε μια βίαιη διαδικασία, άνωθεν επιβεβλημένη, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι σχεδιασμοί και τα συμφέροντα των πολιτικά και οικονομικά κυρίαρχων.

Κατ' ουσίαν αποτέλεσε μια βάρβαρη προσπάθεια από τη μεριά των κυρίαρχων για πληθυσμιακή-πολιτισμική ομογενοποίηση του συνόλου του πληθυσμού που περιέκλειαν τα σύνορα του κράτους τους – η φράση του γλωσσολόγου M. Weinreich «γλώσσα είναι μια διάλεκτος με στρατό και ναυτικό» είναι χαρακτηριστική. Αυτή η διαδικασία ομογενοποίησης (που αποτελεί βασικό στόχο κάθε κρατικού μηχανισμού) αποσκοπεί στον αποτελεσματικότερο έλεγχο της κοινωνίας μέσω της εξάλειψης της ετερότητας, τη δικαιολόγηση της ύπαρξης του κράτους και την απόσπαση της συναίνεσης των ανθρώπων για την υποδούλωσή τους σε αυτό. Χρησιμοποιώντας τις δομές του (μαζικό σχολείο, στρατεύση, εκκλησία), την ενσωμάτωση και τη μορφοποίηση πρότερων μορφών κυριαρχίας (πατριαρχία, ρατσισμός, θρησκεία) αλλά και με μέσα όπως οι εκτοπίσεις πληθυσμών, οι εθνοκαθάρσεις, οι επεκτατικοί πόλεμοι και καταπίεση γλωσσικών, πολιτισμικών και θρησκευτικών μειονοτήτων, το σύγχρονο κράτος επιχείρησε να δημιουργήσει μια ενιαία, πολιτική και πολιτισμική, κοινότητα, η οποία θα έπρεπε να αντιλαμβάνεται την ευμερία της ως άμεσα εξαρτώμενη από τη δική του.

Η μυθολογία του έθνους μεταγγίστηκε και στα κράτη που ιδρύθηκαν αργότερα, όπως το ελληνικό. Το ελληνικό (και κάθε άλλο) κράτος, δημιούργησε το ελληνικό (και κάθε άλλο) έθνος. Ένα μικρό -αλλά χαρακτηριστικό- παράδειγμα από τα καθ' ημάς που συμπυκνώνει τη διαρκή ιδεολογική προσπάθεια του κράτους να αντιστρέψει αυτό το γεγονός είναι το παρακάτω: στο αναγνωστικό της ΣΤ' Δημοτικού το 1947 υπάρχει ένα κείμενο που περιγράφει ένα περιστατικό κατά τη διάρκεια της ελληνικής επανάστασης (1825) με τον Κωνσταντίνο Κανάρη να κατάρχει τρόφιμα από ένα ιστιοφόρο, υποσχόμενος στον Αυστριακό πλοίαρχο του ότι θα πληρωθεί αργότερα από το «Έθνος μας». Στην απόκριση του πλοίαρχου «Αλλά εσείς δεν έχετε έθνος», ο Κανάρης απαντά «Σα δεν έχομε Έθνος θα κάωμε». Η μεταγενέστερη χουντική έκδοση του αναγνωστικού (1971) βιάζεται να συμπληρώσει: «Και εννοούσε φυσικά ο Κανάρης Κράτος. Διότι έθνος υπήρχε. Διαφορετικά δεν θα είχαμε το εικοσιένα και τας άλλας επαναστάσεις». Σε επόμενες εκδοχές του κειμένου, η λέξη έθνος έχει αντικατασταθεί εντελώς από τη λέξη κράτος, προς αποφυγή παρεξηγήσεων.

Το έθνος-κράτος ομογενοποιεί

«Φτιάξαμε την Ιταλία. Τώρα μένει να φτιάξουμε τους Ιταλούς»⁴

Το έθνος-κράτος επιζητά το διαρκές βάθεμα της κυριαρχίας του στο εσωτερικό του. Επιζητά δηλαδή την ολοκληρωτική διαμεσολάβηση της κοινωνίας από την κρατική μηχανή. Προκειμένου να το επιτύχει, επιχειρεί να διαρρήξει και να αποσυνθέσει κάθε προϋπάρχουσα κοινωνική σχέση η οποία δεν εμπίπτει στο πεδίο ελέγχου του, ώστε να την ανασυνθέσει και να λειτουργήσει το ίδιο διαμεσολαβητικά στη θέση της. Στοχεύει στη μετατροπή των μελών της κοινωνίας σε περιχαρκαμένους ιδιώτες, στην εξατομίκευση της κοινωνίας πάνω στην οποία ασκείται η κυριαρχία του, ώστε να μπορέσει ευκολότερα να ομογενοποιήσει τα άτομα και να ολοκληρώσει τη διαδικασία διαμεσολάβησης. «Δεν υπάρχει κοινωνία. Μόνο άτομα και οι οικογένειές τους» απεφάνθη η Μ. Θάτσερ το 1987. Και το κράτος, να συμπληρώσουμε. Ο μόνος ενοποιητικός παράγοντας του συνόλου θα πρέπει να είναι το κράτος, ο συλλογικός του αντιπρόσωπος και εγγυητής της ύπαρξής του. Μόνο μέσω αυτού μπορεί και πρέπει να ανασυσταθεί το κοινωνικό-πολιτικό σώμα.

Το κυρίαρχο ιδεολόγημα μέσω του οποίου επιχειρείται αυτή η ανασύνθεση είναι το φαντασιακό του έθνους, το οποίο λειτουργεί συνεκτικά, προσδίδοντας στο σύνολο μία επίπλαστη κοινότητα αυθαίρετων ετερόκλητων χαρακτηριστικών (θρησκευτικές, πολιτισμικές, φυλετικές καταβολές) τα οποία ορίζονται και μεταβάλλονται εργαλειακά από την κυριαρχία. Επομένως, προσδίδονται σε κοινωνικά και πολιτισμικά σύνολα κάθετα χαρακτηριστικά που τα μετατρέπουν σε εθνικά σύνολα με κοινές αφετηρίες, διαφέροντα και συμφέροντα. Η εθνογενετική αυτή διαδικασία προέκυψε ιστορικά ως αναγκαία συνθήκη για την ανάδυση της αστικής κοινοβουλευτικής δημοκρατίας και του καπιταλισμού.

Το έθνος δεν είναι ένα δυστορικό φαινόμενο αλλά ιστορικό. Το έθνος κατασκευάστηκε και επιβλήθηκε. Όπως οποιαδήποτε άλλη ανθρώπινη κατασκευή, δεν αποτελεί *ex nihilo* δημιουργία αλλά, κατά τη γέννησή του, ενσωμάτωσε και αξιοποίησε προϋπάρχοντα πολιτιστικά, πολιτικά

⁴Μάσιμο ντ' Αζέλιο (1798–1866), Ιταλός πολιτικός, εκ των πρωτεργατών της ένωσης της Ιταλίας σε ένα ενιαίο κράτος.

και οικονομικά χαρακτηριστικά των κοινοτήτων τις οποίες προσπάθησε να ομογενοποιήσει. Έτσι, οδηγήθηκε και στην «επινόηση της παράδοσης», μέσω της οποίας τα χαρακτηριστικά αυτά κληροδοτήθηκαν από τις προϋπάρχουσες κοινότητες στις νέες εθνικές κοινότητες, επενδεδυμένα όμως με νέα ποιοτικά πολιτισμικά και ιδεολογικά νοήματα και διαφορετική στόχευση.

Η ομογενοποίηση που θέλει να επιβάλλει ο εθνικισμός, αντίθετα με τους ισχυρισμούς του ότι θέλει να υπερασπιστεί τις παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα των ντόπιων πληθυσμών, οδηγεί στη δημιουργία μιας μαζικής κοινωνίας όπου κάθε ξεχωριστή κουλτούρα πρέπει να υποταχθεί/ ενσωματωθεί στην κυρίαρχη ή να καταστραφεί. Έτσι, κάθε τοπική κουλτούρα (π.χ. στον ελλαδικό χώρο η κρητική, η ποντιακή, η μακεδονική, η επτανησιακή κ.λπ.) που προϋπήρχε του έθνους-κράτους εξαφανίζεται ή διατηρείται σε γυάλα ως φολκλόρ μέσω εξειδικευμένων συλλόγων, οργανώσεων κ.ά.

Η δημιουργία ενός έθνους προϋποθέτει, ως αναγκαιότητα, τη διαμόρφωση «εθνικής συνείδησης» και την αναπαραγωγή του εθνικισμού ως κυρίαρχη ιδεολογία στα πλαίσια του έθνους-κράτους. Γι' αυτό, τόσο ο εθνικισμός όσο και η διαμόρφωση «εθνικής συνείδησης» είναι έννοιες άρρηκτα συνδεδεμένες με τη δημιουργία του κυρίαρχου, συγκεντρωτικού κράτους και την ανάδυση της καπιταλιστικής οικονομίας.

Το κράτος νομιμοποιεί την άσκηση της κυριαρχίας του παρουσιάζοντάς την ως «εθνικά αναγκαία», είναι αυτό που εξασφαλίζει την «εθνική ανεξαρτησία» παρουσιάζεται ως προστάτης της εθνικής κοινότητας επιχειρώντας να πείσει την κυριαρχούμενη τάξη ότι εξασφαλίζει και το δικό της συμφέρον στα πλαίσια της «εθνικής ενότητας».

Το έθνος-κράτος παράγει διαχωρισμούς στο εξωτερικό του

«Σε αυτόν που δεν κατέχει τη δύναμη να διασφαλίσει το ζωτικό του χώρο σε αυτόν τον κόσμο και να τον μεγεθύνει, αν είναι απαραίτητο, δεν αξίζει να κατέχει τα απαραίτητα για τη ζωή. Πρέπει να παραμερίσει να να αφήσει τους ισχυρότερους λαούς να τον ξεπεράσουν.»⁵

Το έθνος-κράτος, εκτός από το διαρκές βάθεμα της κυριαρχίας του, επιζητά και την ταυτόχρονη διεύρυνσή της. Η ύπαρξη ενός κράτους προϋποθέτει την χάραξη και την περιφρούρηση συνόρων που το διαχωρίζουν από τα υπόλοιπα. Από τη στιγμή που οριοθετούνται αυτά τα σύνορα, ταυτόχρονα τίθενται σε λειτουργία και οι αντίστοιχοι μηχανισμοί αποκλεισμού και καταστολής του πληθυσμού εκατέρωθεν (εντός και εκτός) των συνόρων. Αυτός ο διαχωρισμός δεν αφορά μόνο τα εξωτερικά σύνορα του κράτους αλλά υποστηρίζεται και από δομές κοινωνικού ελέγχου στο εσωτερικό του.

Η επιδίωξη αύξησης της δύναμης και της ισχύος με κάθε μέσο είναι δομικό χαρακτηριστικό τόσο του κεφαλαίου όσο και των κρατών.

Κατά συνέπεια, και ο ανταγωνισμός αποτελεί συγκροτητικό, εγγενές στοιχείο και των δύο. Όπως ακριβώς το κεφάλαιο αποζητά την ένταση και επέκταση της εκμετάλλευσης, έτσι και το κράτος αναζητά πάντα περισσότερο «ζωτικό χώρο», αποζητά την ένταση και την επέκταση της κυριαρχίας του. Όπως ακριβώς κάθε

επιχείρηση είναι πάντα ανταγωνιστική ως προς τις άλλες, έτσι και κάθε

⁵A. Χίτλερ, ομιλία στην ετήσια συγκέντρωση νέων δόκιμων αξιωματικών, 18/12/1940.

κράτος είναι εν δυνάμει επεκτατικό ως προς τα άλλα κράτη. Η ίδια η επιβίωση του έθνους-κράτους συναρτάται άμεσα με τη συνεχή αύξηση της ισχύος και της κυριαρχίας του. Η επιδίωξη αυτή έρχεται αναπόφευκτα σε σύγκρουση με την αντίστοιχη επιδίωξη άλλων κρατών. Η συνθήκη αυτή το θέτει σε μια φύσει ανταγωνιστική θέση ως προς οποιοδήποτε άλλο έθνος-κράτος.

Ο διακρατικός αυτός ανταγωνισμός εκδηλώνεται σε ποικίλα πεδία και λαμβάνει ποικίλες μορφές (οικονομικός, τεχνολογικός ή στρατιωτικός). Ανάλογα με τον συσχετισμό δυνάμεων και τα γεωπολιτικά δεδομένα, είτε εκδηλώνεται ως ρήξη (με παραδοσιακές ή σύγχρονες τεχνικές πολέμου, ένοπλες ή μη) είτε παραμένει ως αιωρούμενη απειλή, καθώς όσο υπάρχουν έθνη-κράτη θα υφίστανται αιτίες μελλοντικών πολέμων (ορατές ή μη στο παρόν). Μέσα σε αυτά τα πλαίσια, η υπόσταση του έθνους κράτους εγείρει δεδομένα αξιώσεις πολιτικής, οικονομικής, στρατιωτικής ισχύος έναντι των υπολοίπων. Ο πόλεμος ξεσπά για την υπεράσπιση ή την επέκταση του «ζωτικού χώρου» του κράτους και του κεφαλαίου.

Από την άλλη, και η κατάσταση που οι κυρίαρχοι ονομάζουν ειρήνη, αποτελεί στην ουσία της μια κατάσταση μη-πολέμου. Η ειρήνη αυτή δεν συνεπάγεται την ανακωχή με όρους αμοιβαιότητας και ειλικρίνειας αλλά την προσωρινή παύση των εχθροπραξιών, καθώς η ύπαρξη εθνών-κρατών συνεπάγεται το ότι πάντα θα υπάρχουν αίτια αλλά και υπόρρητες επιφυλάξεις για κάποια πιθανή μελλοντική σύρραξη.

Το έθνος-κράτος παράγει διαχωρισμούς στο εσωτερικό του

«Οι Έλληνες και κατά ιστορική παράδοση αλλά και κατά τη βασική κοινωνική αντίληψη και αγωγή δεν είναι ποτέ ευεπίφοροι προς τον κομμουνισμό. Διότι ο κομμουνισμός δεν δύναται να έχει ουδέν σημείο κοινόν με τον ελληνοχριστιανισμόν που αποτελεί τη βάση της διαπαιδαγωγήσεως των Ελλήνων κατά τον δρόμο της ιστορίας.»⁶

⁶Γ. Παπαδόπουλος, πρώτο διάγγελμα μετά το πράξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967.

Περιοχάρακση, η ομογενοποίηση και η οριοθέτηση ενός συνόλου στα πλαίσια του έθνους-κράτους, το θέτει δεδομένα σε αντιπαλότητα με οποιοδήποτε άλλο σύνολο διαφοροποιείται εθνικά. Θέτει όμως παράλληλα σε ανταγωνισμό, εντός των συνόρων του, πληθυσμιακές ομάδες που δεν ευθυγραμμίζονται με το κυρίαρχο εθνικό και πολιτισμικό πρότυπο, το οποίο χρησιμοποιεί εργαλειακά και συγκυριακά.

Ο φόβος που απορρέει από την άγνοια είναι θεμελιώδης καθώς πηγάζει από το ένστικτο αυτοσυντήρησης του ανθρώπου. Το κράτος εκμεταλλεύεται αυτόν τον εγγενή φόβο και επιφυλακτικότητα του ανθρώπου απέναντι σε οτιδήποτε είναι διαφορετικό και άγνωστο προκειμένου να ορίσει ως εχθρικό οτιδήποτε δε συντάσσεται στο πρότυπο της εθνικής κανονικότητας και ομοιογένειας, τα χαρακτηριστικά της οποίας καθορίζει αυθαίρετα το ίδιο, με γνώμονα την εξυπηρέτηση των επιδιώξεών του. Το εκάστοτε διαφορετικό επιδιώκεται να οριστεί ως εκ προοιμίου εχθρικό, ως απειλή για τη συγκρότηση του εθνικού «εμείς», το οποίο *de facto* απειλείται από το εθνικό «άλλο». Η εργαλειακή αυτή ερμηνεία εμπεριέχει αναπόφευκτα αξιολογικούς χαρακτηρισμούς και κρίσεις με όρους κατωτερότητας και ανωτερότητας. Κάθε κράτος εκ προοιμίου συστηματοποιεί την παραγωγή αξιολογικών διακρίσεων τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό του. Σε εξωτερικό επίπεδο, αυτό μεταφράζεται σε δημιουργία εξωτερικών εχθρών που αέναα απειλούν την εθνική οντότητα.

Σε εσωτερικό επίπεδο, μεταφράζεται σε απομόνωση, στιγματισμό, βίαιη επιβολή ομογενοποίησης με όρους φυσικής, ηθικής, πολιτικής, πολιτισμικής εξόντωσης. Ο εχθρός δεν περιορίζεται αποκλειστικά στους γειτονικούς πληθυσμούς αλλά διευρύνεται, καθιστώντας εχθρικό οτιδήποτε εθνικά δια-

φορετικό, οτιδήποτε παρεκκλίνει από τα εθνικά ιδεώδη, διαχέοντας στο κοινωνικό σώμα ρατσιστικά, ξενοφοβικά, μισαλλόδοξα, πατριαρχικά

ιδεολογήματα και μετατρέποντας τον πλανήτη σε ένα συνονθύλευμα εθνικών χαρακωμάτων, ετοιμοπόλεμων ανά πάσα στιγμή.

Η ύπαρξη ή η προβολή εσωτερικών κι εξωτερικών εχθρών, αποτελεί βασικό μέσο για την επίτευξη της συνοχής και της πειθάρχησης στο εσωτερικό του κράτους. Υπό το φόβο των εχθρών, οι υπήκοοι εκχωρούν ευκολότερα τα όποια ψήγματα ελευθερίας τους σε αυτό προκειμένου να υπερασπιστεί με επιτυχία το συνολικό συμφέρον του έθνους.

Έθνος και μιλιταρισμός

«Το μοντέρνο Κράτος είναι από τη φύση του μιλιταριστικό. Και κάθε μιλιταριστικό Κράτος πρέπει από ανάγκη να γίνει κατακτητικό, επεκτατικό Κράτος. Για να επιβιώσει πρέπει να κατακτήσει ή να κατακτηθεί, για τον απλό λόγο ότι η συγκεντρωμένη στρατιωτική ισχύς θα το πνίξει αν δε βρει διέξοδο. Για αυτό το λόγο το μοντέρνο Κράτος πρέπει να προσπαθήσει να μετατραπεί σε τεράστιο και πανίσχυρο Κράτος: αυτό αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την επιβίωσή του.»⁷

Η διασφάλιση της κυριαρχίας και της ισχύος ενός κράτους, τόσο προς το εσωτερικό όσο και προς το εξωτερικό, προϋποθέτει την ύπαρξη ενός όσο το δυνατό ισχυρότερου στρατού. Τα έθνη-κράτη προσπαθώντας να διασφαλίσουν την εσωτερική και εξωτερική τους κυριαρχία και υπόσταση, πρέπει να είναι, ή τουλάχιστον να δείχνουν ότι είναι, διαρκώς έτοιμα για τη διεξαγωγή πολέμου. Συνεπώς, είναι σημαντική η διατήρηση του ετοιμοπόλεμου του στρατεύματος και η αντίστοιχη ιδεολογική και ψυχολογική προετοιμασία του συνόλου της κοινωνίας. Η προετοιμασία αυτή επιτυγχάνεται μέσω της εξύμνησης των αξιών του έθνους και του στρατού, των ηρώων και της πολεμικής αρετής του έθνους, αλλά και των αφηγημάτων περί εσωτερικών και εξωτερικών εχθρών που επιβουλεύονται και ραδιουργούν εις βάρος των συμφερόντων του έθνους και της πατρίδας. Το κυρίαρχο αυτό ιδεολόγημα επιβάλλεται κάθετα στο κοινωνικό σύνολο και αναπαράγεται και από εκείνα τα κομμάτια του που έχουν αφομοιώσει την κυρίαρχη προπαγάνδα. Το κύριο βάρος

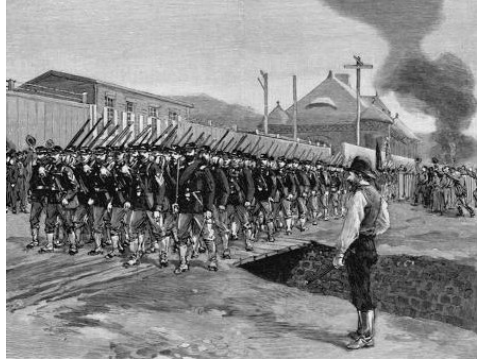
---

⁷Μ. Μπακούνιν, *Κρατισμός και Αναρχία*.

της προπαγάνδισης αυτών των ιδεολογημάτων αναλαμβάνει κυρίως το εκπαιδευτικό σύστημα, η στρατεύση, η εκκλησία και τα καθεστωτικά μέσα ενημέρωσης.

Ο милитарισμός συνίσταται στην εξύμνηση και υιοθέτηση των αξιών του στρατού (ιεραρχία, τυφλή υπακοή-πειθαρχία, ηρωισμός, αυτοθυσία για το καλό του έθνους-πατρίδας) και στη διάχυση-επιβολή των αξιών αυτών σε κάθε πτυχή του κοινωνικού. Αποτελεί μια άκρως εξουσιαστική, καταπιεστική μορφή οργάνωσης της κοινωνίας.

Ιστορικά, εμφανίστηκε τόσο στα δυτικά - καπιταλιστικά κράτη, όσο και στα ανατολικά - σοβιετικά.

Αποτέλεσμα της στρατιωτικοποίησης της κοινωνικής ζωής είναι η εμπέδωση της κυριαρχίας του κράτους, η τυφλή υπακοή στους ιεραρχικά ανώτερους, η ομοιομορφία και η εξάλειψη της διαφορετικότητας, η εμπέδωση του δόγματος «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα» (εφόσον κάθε άλλη αξία θεωρείται υποδεέστερη της στρατιωτικής αρετής και αποτελεσματικότητας), η εντατικοποίηση και στρατιωτικοποίηση της εργασίας και της εκπαίδευσης, η ηθική κυριαρχία του «δικαίου της πυγμής» και η ιδεολογία της ασφάλειας (που επιτυγχάνεται μέσω της τρομοκράτησης του συνόλου). Παράλληλα, η ύπαρξη και η συντήρηση του στρατού και εν γένει της στρατιωτικοποίησης οδηγεί σε δαπάνες που επωμίζεται η τάξη μας στον βωμό της αύξησης των κερδών της πολεμικής βιομηχανίας, της πιο κερδοφόρας βιομηχανίας στα πλαίσια του καπιταλισμού. Δεν είναι τυχαίο ότι το ξεπέρασμα της οικονομικής κρίσης του 1929 επιτεύχθηκε εν τέλει για τους κυρίαρχους μέσω της κινητοποίησης της πολεμικής βιομηχανίας και του πολέμου.

Ο милитарισμός, πέραν του ότι εξυπηρετεί πλήρως τα οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα της κυριαρχίας, απαξιώνει και εκμηδενίζει πλήρως την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και προσωπικότητα, καθώς δεν της επιτρέπει να εκφράσει το σύνολο των χαρακτηριστικών της. Παράλληλα, επιχειρεί να ορίσει ποιες φυσικές ή πνευματικές δυνάμεις και στοι-

χεία της ανθρώπινης υπόστασης θεωρούνται δύναμη και ποιες αδυναμία. Κατ' αντιστοιχία, εγκολπώνει και αναπαράγει προγενέστερες πατριαρχικές αντιλήψεις ενισχύοντας και παγιώνοντας τις έμφυλες και όχι μόνο διακρίσεις. Οτιδήποτε διαφοροποιείται από το πρότυπό του αρτιμελούς, θαρραλέου κι ετοιμοπόλεμου στρατιώτη αξιολογείται ως κατώτερο ή/και άχρηστο.

Πατριωτισμός κι εθνικισμός

«Το κράτος πάντοτε ονομάζει τον εαυτό του πατρίδα όταν είναι έτοιμο να σκοτώσει!»⁸

Ο εθνικισμός/πατριωτισμός, χρησιμοποιώντας υπαρκτές προϋπάρχουσες συλλογικοποιήσεις και ανθρώπινα βιώματα (οι οικείοι μας, η γειτονιά μας, το χωριό μας, η πόλη μας), είναι η προσπάθεια του κράτους να μετουσιώσει, να ταυτίσει και να συγκεράσει ετερόκλητα, ισχυρά συναισθηματικά βιώματα διαφορετικών υποκειμένων κάτω από το σκόπιμα αφηρημένο και αφαιρετικό (για να μπορούν όλοι να «ανήκουν» σε αυτό) φαντασιακό του έθνους και της πατρίδας. Το κράτος προσπαθεί να ομογενοποιήσει και να πολιτικοποιήσει υποκειμενικά βιώματα, προσλαμβάνουσες, εικόνες, αναπαραστάσεις προκειμένου να τα εκμεταλλευτεί εργαλειακά για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του. Ακριβώς για να μπορέσουν να επιβληθούν ως συλλογική συνείδηση, οι έννοιες του έθνους και της πατρίδας δημιουργήθηκαν και παραμένουν ασαφείς, επιδεχόμενες πολλαπλών ερμηνειών (συνεχίζουν να αποτελούν διαφιλονικούμενες έννοιες και δεν υπάρχει κανένας καθολικά ισχύων ορισμός).

Ο εθνικισμός, ως ιδεολογία που αναγνωρίζει ως ιστορικό και πολιτικό υποκείμενο τα έθνη, θεωρώντας τα ως το μοναδικό και ιδεατό τρόπο κοινωνικής οργάνωσης, δεν διαφέρει από τον πατριωτισμό· πατριωτισμός είναι κι αυτός ένα είδος εθνικισμού. Τόσο ο σκοπός όσο και το υποκείμενο αυτού σκοπού, είναι ταυτόσημοι σε αμφοτέρους. Ο σκοπός τους είναι η αποτελεσματικότερη διασφάλιση των συμφερόντων της πατρίδας. Το πρωταρχικό υποκείμενο που αναγνωρίζουν είναι το έθνος.

⁸Φ. Ντύρενματ (1921–1990), Ελβετός θεατρικός συγγραφέας.

Αυτό στο οποίο διατείνονται ότι διαφοροποιούνται οι πατριώτες από τους εθνικιστές είναι η λελογισμένη (μη ακραία) και άρα αποτελεσματικότερη αγάπη για την πατρίδα, η οποία τους καθιστά λιγότερο επιθετικούς (με πολεμικούς όρους) από τους εθνικιστές. Ένα δεύτερο σημείο διάκρισης είναι το ότι, όπως οι ίδιοι οι πατριώτες ισχυρίζονται, δε προβαίνουν σε οποιοδήποτε αξιολογικές διακρίσεις με όρους ανωτερότητας και κατώτερότητας των εθνών.

Αντίθετα σέβονται όλα τα έθνη, απλώς εκφράζουν την «αγνή και άδολη» αγάπη του προς το δικό τους έθνος/πατρίδα. Όμως «αγνή και άδολη» αγάπη για την πατρίδα, σημαίνει αγάπη για κάτι το οποίο είναι εγγενώς ανταγωνιστικό προς όλες τις άλλες πατρίδες του κόσμου. Ανταγωνιστικό σημαίνει ότι αργά ή γρήγορα θα απειλήσει τα συμφέροντα μιας άλλης πατρίδας ή θα απειληθεί από τα συμφέροντα μιας άλλης πατρίδας. Τότε προφανώς η αγάπη τους για τη δική τους πατρίδα υπερισχύει έναντι του σεβασμού στα άλλα έθνη. Αυτό αυτόματα φέρνει τον πατριώτη στο ίδιο ακριβώς στρατόπεδο με τα αφεντικά του, τον κάνει κομμάτι του έθνους-κράτους. Ο πατριωτισμός βασίζεται κι αυτός στην πίστη ότι η μοίρα των ανθρώπων είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με αυτήν του κράτους, από το οποίο και εξαρτώνται. Η κύρια πολιτική του χρήση είναι ο ξευγενισμός και το ξέπλυμα του εθνικισμού, η νομοποίηση του σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα και οι πρόσδεσή τους στη λατρεία της δύναμης του κράτους. Τόσο οι στιγμές «μεγαλείου» του έθνους, όσο και οι στιγμές «ταπεινώσης» (ο μεγαλοϊδεατισμός και η ιδεολογία της «ψωροκόσταινας» στα καθ' ημάς), συντελούν σε ακριβώς αυτή τη λειτουργία. Η μεταφυσική πίστη στην πατρίδα έρχεται σε ευθεία και ασυμβίβαστη αντιπαράθεση με την ταξική αντίληψη για τον κόσμο, πολλώ δε μάλλον με μια απελευθερωτική αντίληψη. Καλλιεργεί την ταξική ειρήνη και τον ανταγωνισμό στο εσωτερικό των καταπιεσμένων κι εκμεταλλευόμενων και τους υπαγορεύει ένα μοντέλο ζωής σύμφωνο με τις προσταγές του κράτους.

Η συναισθηματική αγάπη ανθρώπων για «πατρίδα» τους δεν είναι παρά τα βιώματά τους, η αναπόληση της παιδικής τους ηλικίας, οι σχέ-

σεις τους με τους άλλους ανθρώπους. Αυτά τα βιώματα δεν μπορεί να τα αφαιρέσει κανείς. Όλα αυτά έχουν μια υλική, υλικότατη, βάση, την προσωπική μας εμπειρία. Η μετουσίωση αυτών των συναισθημάτων σε κάτι εντελώς θεωρητικό και αφηρημένο, όπως η πατριωτική αγάπη για μέρη και ανθρώπους που δεν έχουμε δει ποτέ άλλα μάθαμε ότι αποτελούν πατρίδα μας, είναι ένα κρατικό εφεύρημα. Ο τόπος που αγαπάμε, τα βουνά, οι θάλασσες που αγαπάμε δεν μας ανήκουν ή τουλάχιστον μας ανήκουν όσο ανήκουν σε όλη την υπόλοιπη ανθρωπότητα. Το ότι δενόμαστε με έναν τόπο στον οποίο έτυχε να γεννηθούμε ή συνηθίσαμε να μένουμε δεν σημαίνει ότι δεν μπορούμε να συνδεθούμε συναισθηματικά με οποιοδήποτε άλλο μέρος του κόσμου, την ομορφιά του οποίου θα ανακαλύψουμε ή στο οποίο θα κληθούμε να ζήσουμε.

Ο εθνικισμός ως προνομιακό πεδίο της δεξιάς

«...αὐτὸ τὸ λόγῳ θὰ σᾶς πῶ, δὲν ἔχω ἄλλο κανένα:
Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ Εἰκοσιένα.»⁹

Ιστορικά, η δεξιά σε όλο το φάσμα της (είτε εμφανίζεται ως λαϊκή-κεντρικά, φιλελεύθερη ή εθνικοσοσιαλιστική) εκπροσωπεί ανοιχτά και χωρίς περιστροφές τα συμφέροντα της κυριαρχίας. Συνιστά το ξεκάθαρο υποστηρικτικό κομμάτι του κράτους και του κεφαλαίου, επενδύοντας ιδεολογικά και σε επίπεδο πρακτικής στόχευσης είτε στο κράτος με κλειστού τύπου οικονομία, είτε στο κράτος-εχέγγυο της ελεύθερης αγοράς, είτε στο πλήρως ολοκληρωτικό κράτος χωρίς καν τις επιφάσεις του αστικού κοινοβουλευτισμού.

Παραδοσιακά, η δεξιά συσπειρώνει και αποτυπώνει σε επίπεδο λόγου τα συντηρητικά και φοβικά ένστικτα της κοινωνίας κάνοντας επίκληση στην τάξη που απορρέει από το αξιακό τρίπτυχο «πατρίς - θρησκεία - οικογένεια». Το φάσμα της δεξιάς εγκολπώνει, όπως είναι φυσικό, τους οικονομικά και πολιτικά κυρίαρχους που έχουν δεδομένα συνείδηση της τάξης τους και επίγνωση των συμφερόντων της, οπότε και επιδιώκουν τη διαίωνιση των εκμεταλλευτικών συνθηκών προβάλλοντας συγκαλυμμένα το ταξικό τους συμφέρον ως εθνικό. Παράλληλα

---

⁹Κ. Παλαμιάς, «Στη Νεολαία μας».

όμως, ενσωματώνει και κομμάτια της κοινωνίας που, αν και ταξικά βρίσκονται στη θέση των εκμεταλλεζόμενων, δεν αναγνωρίζουν ως συμφέρον τους το ταξικό τους συμφέρον και ευθυγραμμίζονται με όσους ευθύνονται για την οικονομική τους εκμετάλλευση και την πολιτική τους καταπίεση. Σε αυτό το σημείο ακριβώς βρίσκεται μία από τις βασικότερες λειτουργίες του έθνους: συσκοτίζει την ταξική διαίρεση της κοινωνίας και συμβάλλει στην σύνταξή της πίσω από τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης. Κατά συνέπεια επιδιώκεται η ιεράρχηση της εθνικής ταυτότητας έναντι οποιασδήποτε άλλης (ταξικής, πολιτικής, κοινωνικής).

Ο εθνικισμός και η τάξη μας

«Ιδρύσαμε ένα Συντεχνιακό (Κορπορατιβιστικό) και Φασιστικό κράτος, το κράτος της εθνικής κοινωνίας, ένα κράτος που συγκεντρώνει, ελέγχει, εναρμονίζει και αμβλύνει τα συμφέροντα όλων των κοινωνικών τάξεων, τα οποία με αυτόν τον τρόπο προστατεύονται εξίσου. Ενώ στις μέρες του δημοκρατικού - φιλελεύθερου καθεστώτος οι εργάτες έβλεπαν το κράτος με επιφυλακτικότητα και βρίσκονταν, στην πραγματικότητα, εκτός του κράτους και ενάντια στο κράτος, θεωρώντας το κάθε ώρα και στιγμή ως εχθρό, σήμερα δεν υπάρχει ούτε ένας εργαζόμενος Ιταλός που δεν θέλει να είναι ένα ζωντανό άτομο αυτού του μεγάλου, εξαιρετικού, ζωντανού οργανισμού, δηλαδή του εθνικού Συντεχνιακού Κράτους του Φασισμού.»¹⁰

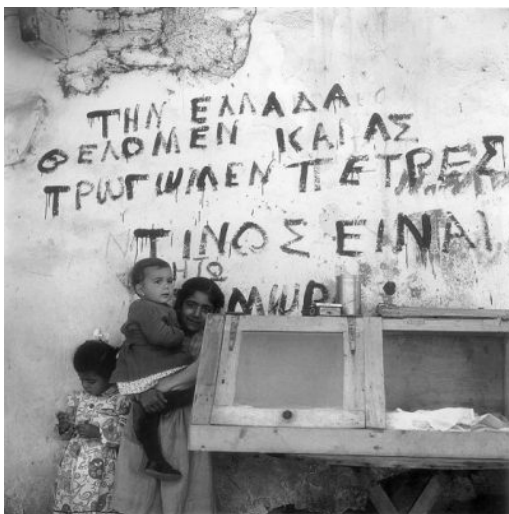
 Ο εθνικισμός είναι μια ιδεολογία στενά συνυφασμένη με το έθνος-κράτος, η οποία προπαγανδίζεται συστηματικά εδώ και εκατοντάδες χρόνια μέσα από τους μηχανισμούς του με σκοπό την πειθάρχηση του συνόλου της κοινωνίας και τη συμπόρευσή της με τους σχεδιασμούς του. Η αναπαραγωγή πατριωτικών-εθνικιστικών ιδεολογημάτων στο εσωτερικό της τάξης των εκμεταλλεζόμενων και καταπιεζόμενων είναι διαρκές ζητούμενο για τους εξουσιαστές, προκειμένου αυτή να βρίσκεται διαρκώς διασπασμένη και να αντιλαμβάνεται τα συμφέροντά

¹⁰M. Μουσολίνι, ομιλία κατά την τέταρτη επέτειο της Πορείας προς τη Ρώμη, 28/10/1926.

της ως εναρμονισμένα με εκείνα του κράτους και του κεφαλαίου.

Η ταξική θέση ενός ανθρώπου δεν συνεπάγεται αναγκαστικά και την ανάπτυξη ταξικής συνείδησης (πολλώ δε μάλλον επαναστατικής συνείδησης). Συνεπώς η τάξη μας δεν έχει κάποιου είδους «ανοσία» στα εθνικιστικά ιδεολογήματα, όπως έχει φανεί, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, σε διάφορες ιστορικές περιόδους και συνθήκες. Ο εθνικισμός, προωθούμενος από το κράτος και το κεφάλαιο, κατάφερε να λειτουργήσει συχνά ως πόλος συσπείρωσης της κοινωνικής δυσαρέσκειας σε περιόδους κρατικής/καπιταλιστικής κρίσης, βρίσκοντας μάλιστα ερείσματα σε ταξικά στρώματα τα οποία βάλλονταν στο μεγαλύτερο βαθμό από αυτήν. Έχει λοιπόν σημασία να δούμε ποιες είναι εκείνες οι πτυχές της ιδεολογικής πλατφόρμας του εθνικισμού, του «κοινωνικού συμβολαίου» που προτείνει, οι οποίες ανά περιόδους αποκτούν ευήκοα ώτα μέσα στην τάξη μας.

Η υπόσχεση της εθνικής ανάπτυξης (δηλαδή της μεγέθυνσης της εθνικής οικονομίας και της ισχυροποίησης ή/και επέκτασης του κράτους) και του εθνικού μεγαλείου προωθεί την ψευδαίσθηση ότι με κάποιον τρόπο η οικονομική και πολιτική ενίσχυση του ντόπιου κράτους και κεφαλαίου της εκάστοτε γεωγραφικής περιοχής θα έχει ως παράπλευρη συνέπεια τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής μας. Η ψευδαίσθηση αυτή συνήθως συνδέεται με μια λογική συντεχνιασμού, με άλλα λόγια με την αντίληψη ότι ο στόχος κάθε καταπιεζόμενου/ης κι εκμεταλλεόμενου/ης πρέπει να είναι η ικανοποίηση διαφόρων μικροσυμφερόντων (και η περιχαράκωση γύρω από αυτά) ως παρεπόμενο συγκυριακών πολιτικών επιλογών του συστήματος, ανεξάρτητα από τις μακροπρόθεσμες ή

και άμεσες επιπτώσεις που οι επιλογές αυτές έχουν πάνω στο σύνολο της τάξης μας. Αποτέλεσμα είναι η πολυδιάσπαση και η καλλιέργεια του ανταγωνισμού μεταξύ διάφορων τμημάτων της (δημόσιοι - ιδιωτικοί υπάλληλοι, ειδικευμένοι - ανειδίκευτοι εργάτες, εργαζόμενοι - άνεργοι κ.λπ. και η στοίχιση της κοινωνίας πίσω από την εθνική ιδεολογία.

Το ιδεολόγημα της εθνικής ενότητας και ομοιογένειας δίνει χώρο στην ανάπτυξη ρατσιστικών αντιλήψεων που, με μια κοντόφθαλμη ανάγνωση της πραγματικότητας, φαντάζουν ως γραμμές υπεράσπισης των κεκτημένων συνθηκών ζωής από τους εκάστοτε ντόπιους εκμεταλλεόμενους και καταπιεζόμενους. Στην πραγματικότητα όμως, ο ρατσισμός στο εσωτερικό της τάξης μας λειτουργεί ως αυτοεκπληρούμενη προφητεία για τη χειροτέρευση των συνθηκών ζωής της. Η αντίληψη ότι οι μετανάστες/ριες «έρχονται για να μας πάρουν τις δουλειές», οδηγεί στην κοινωνική τους περιθωριοποίηση και την παρανομοποίησή τους ως εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να αποτελούν βορά στη σκληρότερη εκμετάλλευση από τα αφεντικά, που καταλήγουν εν τέλει τα μόνα ωφελημένα. Η σοφιστεία ότι οι μετανάστες/ριες «ρίχνουν τα μεροκάματα», είναι η διαστρεβλωμένη παραδοχή της αποτυχίας της τάξης μας να συσπειρωθεί ως σύνολο, μέσω της ένταξης των μεταναστών/ριων στα συνδικάτα και τους από κοινού αγώνες για της κοινές της διεκδικήσεις. Γιατί μόνο μέσω κοινών αγώνων ντόπιων και μεταναστών/ριων μπορούν οι καταπιεζόμενοι κι εκμεταλλεόμενοι άνθρωποι να βελτιώσουν την ταξική τους θέση.

Ο κρατικός προστατευτισμός στην οικονομία, κεντρικό χαρακτηριστικό της εθνικιστικής ατζέντας, υπόσχεται ενίσχυση της εθνικής οικονομίας μέσω δασμών, επιδοτήσεων, ποσοστώσεων στις εισαγωγές, τυπώματος χρήματος, πριμοδότησης του επαναπατρισμού κεφαλαίων, επενδύσεων εντός συνόρων κ.λπ. Πρόκειται για μια πολιτική μερικού ελέγχου της κίνησης κεφαλαίου, η οποία υπόσχεται μείωση της ανεργίας και ανάπτυξη μέσω της πριμοδότησης των ντόπιων αφεντικών και όσων επενδύουν εντός των συνόρων του κράτους και προπαγανδίζει την κατανάλωση εγχώριων προϊόντων. Κι ενώ κάτι τέτοιο μπορεί να φαίνεται σε τμήματα της τάξης μας ως «μια κάποια λύσις», μια εναλλακτική απέναντι στη νεοφιλελεύθερη λαίλαπα της παγκοσμιοποίησης, η αύξηση του κόστους ζωής λόγω των υψηλότερων τιμών των «υπερήφανων» εθνικών προϊόντων σε σχέση με τα φθηνά εισαγόμενα, η σχετική αύξηση της τιμής-λόγου της υποτίμησης της αξίας του νομίσματος-προϊόντων τα οποία δεν παράγονται εντός συνόρων και επομένως πρέπει να

εισαχθούν, η εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης του εγχώριου εργατικού δυναμικού προκειμένου να αυξηθεί η εγχώρια παραγωγικότητα και η περαιτέρω στροφή του κράτους προς τον ολοκληρωτισμό προκειμένου να επιβληθούν όλα τα παραπάνω, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η «λύση» αυτή μάλλον δεν αφορά τα συμφέροντά της.

Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι πάντοτε τα εθνικιστικά κόμματα και κινήματα πλάσαραν τον εαυτό τους ως αντισυστημικό, προκειμένου να κεφαλαιοποιήσουν τη δυσaréσκεια των χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Απέναντι σε ποιο σύστημα όμως; Πάντως όχι απέναντι στο κρατικό/καπιταλιστικό. Οι «συστημικοί» εχθροί των εθνικιστών ήταν πάντοτε κάποια αδιόρατα κέντρα εξουσίας, καθώς η θρησκευτική λατρεία της δύναμης και του κράτους δεν τους επιτρέπει να στραφούν ενάντια στη μήτρα της ιδεολογίας τους. Οι εβραίοι, οι «προδότες» πολιτικοί, οι κομμουνιστές, οι αναρχικοί, οι αμερικάνοι, οι τούρκοι, το ισλάμ και οποιαδήποτε άλλη ανορθολογική και συνωμοσιολογική ανοησία βρίσκεται εύκαιρη σε κάθε περιοχή και ιστορική περίοδο επιστρατεύεται προκειμένου να κατασκευαστεί ένα αντίπαλο δέος αρκετά αφηρημένο ώστε να μη θίγεται ο πυρήνας του εξουσιαστικού συστήματος και αρκετά συγκεκριμένο ώστε να μπορεί να ερεθίσει τα πιο ταπεινά συναισθηματικά αντανακλαστικά των ανθρώπων. Τέτοιου είδους ιδεολογήματα συνήθως βρίσκουν ριζώματα σε περιόδους κρίσης και ύφεσης των κοινωνικών και ταξικών κινήματων, επενδύοντας στην απογοήτευση, προβάλλοντας τον εαυτό τους ως εναλλακτική και προπαγανδίζοντας ότι βρίσκονται στο πλευρό των εργαζόμενων, των άνεργων, των φτωχών. Οπουδήποτε όμως κατάφερε να επικρατήσει αυτή η ατζέντα, είτε μέσω εκλογών, είτε μέσω πραξικοπημάτων κι «επαναστάσεων», το άμεσο αποτέλεσμα ήταν η περαιτέρω εξαθλίωση της τάξης μας, η περιστολή όσων ελευθεριών είχε κατακτήσει μέχρι τότε, το τσάκισμα κάθε αντίστασης, η άγρια καταστολή σε βαθμό φυσικής εξόντωσης όσων αγωνίζονταν και τελικά η αλληλοσφαγή των καταπιεσμένων κι εκμεταλλευόμενων στους εθνικούς πολέμους του κράτους και των αφεντικών.

Αριστερά, έθνος και αντιιμπεριαλισμός

«Η ανισόμετρη οικονομική και πολιτική ανάπτυξη είναι απόλυτος νόμος του καπιταλισμού. Από δω βγαίνει πως είναι δυνατή η νίκη του σοσιαλισμού στην αρχή σε λίγες ή ακόμη και σε μία μονάχα, χωριστά παρμένη καπιταλιστική χώρα. Το νικηφόρο προλεταριάτο αυτής της χώρας, απαλλοτριώνοντας τους καπιταλιστές και οργανώνοντας στη χώρα του τη σοσιαλιστική παραγωγή, θα ορθωνόταν ενάντια στον υπόλοιπο κόσμο, τον καπιταλιστικό κόσμο, παίρνοντας μαζί του τις καταπιεζόμενες τάξεις των άλλων χωρών, ξεσηκώνοντας στις χώρες αυτές εξεγέρσεις ενάντια στους καπιταλιστές, δρώντας σε περίπτωση ανάγκης ακόμη και με στρατιωτική δύναμη ενάντια στις εκμεταλλεύτριες τάξεις και τα κράτη τους.»¹¹

Η αριστερά, τόσο η εγχώρια όσο και η διεθνής, ασχολήθηκε εκτενώς στο εσωτερικό της με το «εθνικό ζήτημα». Παρά τη θεμελιώδη διακήρυξη της ότι «οι προλετάριοι δεν έχουν πατρίδα», το εθνικό ζήτημα τη δίχασε. Ήδη από τη Β' Διεθνή, το μεγαλύτερο κομμάτι της τάχθηκε υπέρ του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, με τις καταστροφικές συνέπειες που είχε για το προλεταριάτο. Η Β' Διεθνής διαλύθηκε ακριβώς λόγω των διαφωνιών πάνω στο ζήτημα του πολέμου, στη βάση του οποίου βρισκόταν το ζήτημα του έθνους. Το ζήτημα αυτό, εν πολλοίς, παραμένει ακόμη και σήμερα διχαστικό για την αριστερά καθώς αδυνατεί να παράξει και να κρατήσει μια ενιαία στάση.

Ωστόσο, ο εθνοκεντρισμός έχει επικρατήσει ιστορικά έναντι του διεθνισμού στους κόλπους της αριστεράς. Ο εθνοκεντρισμός αποτέλεσε απότοκο της ήττας της διεθνούς επανάστασης και της επικράτησης της ιδεολογικής γραμμής του «σοσιαλισμού σε μία χώρα». Ο εθνοκεντρισμός υπήρξε η βασική γραμμή για την υπεράσπιση του «έθνους του σοσιαλισμού», του εθνικού, κρατικού καπιταλισμού της ΕΣΣΔ, στον πόλεμο της εναντίον των υπόλοιπων εθνικών καπιταλιστικών κρατών. Κι αυτό δεν προξενεί εντύπωση. Προκειμένου να εδαφικοποιηθεί και να επιβληθεί αποτελεσματικά στο κοινωνικό σύνολο η πολιτική κυριαρ-

¹¹B. I. Λένιν, «Το Σύνθημα Για Τις Ενωμένες Πολιτείες Της Ευρώπης», 23/8/1915

χία μιας οποιασδήποτε ελίτ, χρειάζεται μια συνεκτική ιδεολογία. Η αριστερά δεν έχασε την ευκαιρία να δημιουργήσει τα δικά της εθνικά αφηγήματα προκειμένου να συστηματοποιήσει και, είτε να επεκτείνει την εξουσία της στις περιοχές του κόσμου που την είχε ήδη, είτε να την καταλάβει ή να αυξήσει τη σφαίρα επιρροής της στις περιοχές που δεν την είχε.

Ήδη από τις αρχές του 20ου αιώνα, άρχισε να παγιώνεται στην αριστερά η αντίληψη ότι οι παγκόσμιες σχέσεις και διαδικασίες προηγούνται σε σχέση με τις διαδικασίες που διαδραματίζονται στο εσωτερικό κάθε χώρας. Το σχήμα της τακτικής συμμαχιών που επεξεργάστηκε ο Λένιν για την εξυπηρέτηση του δικού επαναστατικού προγράμματος στη Ρωσία μορφοποιήθηκε στη θεωρία των σταδίων αργότερα, η οποία, αναβαθμίστηκε από το επίπεδο της τακτικής σε ορισμένες ιδιαίτερες συνθήκες, στο επίπεδο της καθολικά εφαρμόσιμης επαναστατικής θεωρίας και μετατράπηκε σε οργανικό τμήμα της αριστεράς.

Ο βασικός πυρήνας της θεωρίας των σταδίων ήταν (και είναι) η κατηγοριοποίηση των κρατών σε κράτη μέσου ή χαμηλού επιπέδου καπιταλιστικής ανάπτυξης. Στα κράτη αυτά, το κίνημα πρέπει να αναβάλει την σοσιαλιστική επανάσταση ως κύριο στόχο και να επικεντρωθεί στα «άμεσα» δημοκρατικά, αντιφασιστικά και αντιιμπεριαλιστικά του «καθήκοντα». Αφότου εδραιωθεί ο καπιταλισμός στην οικονομία, αναπτυχθούν οι παραγωγικές δυνάμεις του έθνους και εμποδωθεί η αστική δημοκρατία στην πολιτική (το λεγόμενο «αστικοδημοκρατικό στάδιο») τότε και μόνο μπορεί να ξεκινήσει η προσπάθεια για την σοσιαλιστική επανάσταση. Άμεσο απότοκο αυτής της θεωρίας αποτέλεσε η στρατηγική συγκρότησης εθνικών-λαϊκών μετώπων, είτε των ένοπλων εθνικοαπελευθερωτικών, είτε των ευρύτερων εκλογικών ή άλλων με κόμματα της σοσιαλδημοκρατίας, του κέντρου αλλά και της δεξιάς.

Οι μεταγενέστερες αντιιμπεριαλιστικές θεωρίες μητρόπολης - περιφέρειας έθεσαν με τη σειρά τους ως βασική τους προϋπόθεση την κυριαρχία της παγκόσμιας οικονομίας και των παγκόσμιων οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων πάνω στις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές διαδικασίες και τις σχέσεις στο εσωτερικό των εθνών-κρατών. Σε αυτά τα πλαίσια, η αντίθεση ΕΣΣΔ - δυτικού καπιταλιστικού συστήματος θεωρήθηκε ότι προηγείται σε σχέση με την αντίθεση κεφαλαίου - εργασίας στο εσωτερικό κάθε χώρας, συσπειρώνοντας γύρω από αυτήν τα κομμουνιστικά κόμματα.

Σταδιακά η αριστερά άρχισε να διεκδικεί και να εντάσσει στο λόγο

της την έννοια του έθνους. Κι αυτό διότι έχει πλήρως αποδεχτεί και εντάξει στο «επαναστατικό» της πρόγραμμα την έννοια του κράτους. Θεωρεί ότι δεν πρέπει να παραχωρήσει την έννοια και την εκπροσώπηση του έθνους στους δεξιούς-ακροδεξιούς και τους φασίστες κι ακόμα ότι το έθνος αποτελεί πεδίο προς διεκδίκηση, απαραίτητο για τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Έτσι, επιχείρησε να επανορίσει εργαλειακά τις έννοιες του έθνους και της πατρίδας εγκολπώνοντάς τες στη σοσιαλιστική ιδεολογία, ταυτίζοντας την έννοια της πατρίδας με αυτή του λαού. Τα εθνικά αφηγήματα αφομοιώθηκαν από την αριστερά σε δύο επίπεδα. Αφενός με την υιοθέτηση στρατηγικών συγκρότησης εθνικοαπελευθερωτικών-αντιιμπεριαλιστικών μετώπων και αφετέρου με αναφορές στον διαταξικό λαό, ο οποίος αποτελείται από «γνήσιους πατριώτες και υπερασπιστές των συμφερόντων του λαού».

Σύμφωνα με τους αντιιμπεριαλιστές, ο βασικός λόγος της υποανάπτυξης είναι ο ρόλος των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, οι οποίες, σε συνεργασία με τμήματα της εγχώριας αστικής τάξης που έχουν προσδεθεί στο άρμα τους, εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη των χωρών, άρα καθυστερούν την κοινωνική απελευθέρωση. Η βασική στρατηγική των αντιιμπεριαλιστών είναι η δημιουργία ενός πλατιού λαϊκού μετώπου (το οποίο εμπεριέχει την εργατική τάξη και το «υγιές», πατριωτικό, αντιμονοπωλιακό κομμάτι της ντόπιας αστικής τάξης, τα συμφέροντα του οποίου πλήττονται επίσης από τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις), υπό την ηγεσία και την καθοδήγηση της αριστεράς, ώστε να επιτευχθεί η αποτίναξη του «ξένου ιμπεριαλιστικού ζυγού» και να αναπτυχθούν οι εθνικές παραγωγικές δυνάμεις. Και αφού υλοποιηθούν οι παραπάνω προϋποθέσεις, σε επόμενο χρόνο, θα οργανωθεί η σοσιαλιστική επανάσταση.

Το πρόβλημα για τους αντιιμπεριαλιστές δεν είναι ο καπιταλισμός ως κοινωνική σχέση και ενιαίο πλέον σύστημα, διαρθρωμένο σε παγκόσμιο επίπεδο, αλλά η άνιση και ασύμμετρη κατά τόπους καπιτα-

«Η πατρίδα μάς καλεί», 1941.

λιστική επέκταση και ανάπτυξη. Επιπλέον, ο καπιταλισμός προσωποποιείται στις ξένες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις και στους ντόπιους συμμάχους τους (την ντόπια πλουτοκρατία), οι οποίοι έχουν ταυτίσει τα συμφέροντά τους με αυτές. Ο πόλεμος ενάντια στο κεφάλαιο μετατρέπεται σε πόλεμο ενάντια στο ισχυρό, ιμπεριαλιστικό, ξένο εθνικό κεφάλαιο και στα μονοπώλια. Έτσι, «προσωρινά» η ταξική πάλη αναβάλλεται και αντικαθίσταται από την πάλη των εξαρτημένων κρατών για «εθνική ανεξαρτησία». Το υποκείμενο του αγώνα δεν είναι πλέον η τάξη μας αλλά ο διαταξικός λαός, το διαταξικό έθνος που «στενάζει κάτω από το ζυγό του ξένου δυνάστη». Η θεωρία αυτή επιχειρεί να απαλείψει την ταξική διαστρωμάτωση της κοινωνίας, διευρύνοντας πλήρως το ταξικό υποκείμενο εντάσσοντάς το στο εθνικό. Η κυρίαρχη κοινωνική διαίρεση είναι πλέον μεταξύ του διαταξικού «λαού» και των ελάχιστων «ολιγαρχών», «μονοπωλίων», οικονομικών και πολιτικών «τζακιών». Η ίδια αυτή θέση βρίσκεται και στον πυρήνα της εθνικιστικής ιδεολογίας και ρητορικής.

Ο αντιιμπεριαλισμός ως θεωρία και πολιτική πρακτική προβάλλει την εθνική ανεξαρτησία ως αντίβαρο στις ιμπεριαλιστικές παρεμβάσεις. Για την επίτευξη της εθνικής ανεξαρτησίας, απαιτείται η ισχυροποίηση του έθνους-κράτους και η αποδέσμευσή του από τα «ιμπεριαλιστικά δεσμά». Το προλεταριάτο δεν πρέπει πλέον «να συντριψίσει το γραφειοκρατικό και στρατιωτικό κρατικό μηχανισμό» αλλά αντιθέτως να τον ενισχύσει. Η κοινωνική απελευθέρωση αφήνεται για το επόμενο στάδιο, όταν κι εφόσον έχει επιτευχθεί πλήρως το πρώτο. Η πολιτική η οποία θέτει ως προϋπόθεση για την κοινωνική απελευθέρωση την εθνική απελευθέρωση και την ισχυροποίηση του έθνους-κράτους και της εθνικής οικονομίας αποτελεί την πλήρη υπαγωγή της επαναστατικής προοπτικής στον κρατισμό και τον καπιταλισμό. Έτσι, ο αντιιμπεριαλισμός αποτέλεσε το βασικό όχημα επαναπόσδεσης ριζοσπαστικών αγώνων και κινημάτων στο άρμα του έθνους, του κράτους και του κεφαλαίου.

Ο αντιιμπεριαλισμός, ως, σε τελική ανάλυση, ανταγωνισμός μεταξύ κρατών, μεταβάλλει τόσο το υποκείμενο του αγώνα (από ταξικό σε εθνικό) όσο και το πεδίο του αγώνα (από εσωτερικό και εξωτερικό σε αμιγώς εξωτερικό). Οδηγεί με αυτόν τον τρόπο στην ενίσχυση του κρατισμού και του εθνικισμού. Παράλληλα, η προβολή ενός εξωτερικού εχθρού ως μοναδικού υπαίτιου για την εξαθλίωση της τάξης μας, αναπαράγει ρητορικές και αφηγήματα θυματοποίησης των εξαρτημένων εθνών-κρατών (άρα αποσείει κάθε ευθύνη τους) και παράλληλα λειτουργεί αποπρο-

σανατολιστικά παρεμποδίζοντας τόσο τη συλλογική αυτοκριτική της τάξης μας όσο και την ανάπτυξη ταξικής συνείδησης. Συνεπώς, αποτελεί μια εύπεπτη και βολική εξήγηση που μεταθέτει τις ευθύνες για την επίταση των εκμεταλλευτικών συνθηκών σε ξένους δυνάστες και όχι στους άμεσους εκμεταλλευτές και καταπιεστές μας. Το πεδίο του αγώνα δεν αφορά πλέον το εσωτερικό ταξικό εχθρό, η ταξική πάλη εντός του έθνους αναβάλλεται για το μέλλον.

Η υιοθέτηση τακτικών επιλογών συγκρότησης μετώπων με εθνικο-πατριωτικό/λαϊκό/αντιιμπεριαλιστικό πρόσημο από την αριστερά εκκινούν από την βαθύτερη στόχευση κατάληψης της εξουσίας. Το τμήμα του συνόλου που πλαισιώνει αυτό το σκόπιμο διευρυνόμενο (ώστε να τους χωράει όλους) μέτωπο επιχειρείται να αφομοιωθεί μέσα στις γραμμές του κόμματος, ενώ, αν δεν αφομοιωθεί και δεν κρίνεται χρήσιμο, καταστέλλεται. Σε οποιοδήποτε σημείο του πλανήτη επικράτησαν τα εθνικοαπελευθερωτικά/αντιιμπεριαλιστικά κινήματα, το αποτέλεσμα ήταν η ανάσχεση των επαναστατικών διαδικασιών, η κατάληψη της εξουσίας από την ντόπια αστική τάξη ή η δημιουργία μιας νέας κυρίαρχης γραφειοκρατικής τάξης κατά τα σοβιετικά πρότυπα.

Ντόπια αριστερά και έθνος

«Κάποτε η γωνιά αυτή της γης που πατάμε και λέγεται Ελλάδα ήτανε δοξασμένη κι ευτυχισμένη κι είχε ένα πολιτισμό, οπού επί δνόμηση χιλιάδες χρόνια συνεχίζει να παραμένει και να θαυμάζεται απ' όλο τον κόσμο. (...) ισχυρίστηκαν πως η ελληνική φυλή έσβησε κι ότι αυτή διασταυρώθηκε μ' άλλες φυλές, που δεν έχουν τίποτα το κοινό με την αρχαία ελληνική φυλή. Μα ότι κι αν πούνε, αυτό δεν έχει καμία αξία. Την ελληνικότητα μας την αποδείξαμε.»¹²

Ηδη από τα τέλη του 1920', και με αποκορύφωμα την 6η Ολομέλεια του ΚΚΕ (1934), επικράτησε η εθνοκεντρική γραμμή, συνοδευόμενη από ιδεολογικά αφηγήματα και ρητορικές περί «εξάρτησης» και «εθνικής ανεξαρτησίας» («Η επικείμενη επανάσταση στην Ελλάδα θα

¹²A. Βελουχιώτης, ομιλία στη Λαμία, 23/10/1944.

έχει αστικοδημοκρατικό χαρακτήρα, με τάσεις γρήγορης μετατροπής σε σοσιαλιστική επανάσταση»). Η γραμμή αυτή σηματοδοτούσε την πλήρη ευθυγράμμιση του ΚΚΕ με τη γραμμή της τότε κομμουνιστικής διεθνούς (Γ' Διεθνής ή Κομμιντέρν).

Ο εθνοκεντρισμός και ο πατριωτισμός της αριστεράς εντάθηκε μετά από την ήττα της στον εμφύλιο. Το ελληνικό κράτος δεν μπορούσε να δεχτεί τη διάρρηξη της εθνικής του συνοχής κατά την περίοδο του εμφυλίου. Η εκτροπή από την εθνική κανονικότητα όφειλε να παρουσιαστεί ως έργο μη Ελλήνων. Έτσι, κόσμος της αριστεράς στοχοποιήθηκε ως υποκινούμενος από ξένους δακτύλους (εαμοβούλγαροι, σε αντίθεση με τους εθνικόφρονες) και αντεθνικά στοιχεία. Η αριστερά, θέλοντας να αποτινάξει την ταμπέλα της εθνικής προδοσίας, κράτησε την εθνικώς ορθή γραμμή και ηττημένη συστρατεύτηκε με τον εθνικό κορμό και τις κυρίαρχες εθνικές πολιτικές. Ο εχθρός της πλέον περιοριζόταν στο ξενοκινούμενο μεγάλο κεφάλαιο, τα μονοπώλια και τον ιμπεριαλισμό. Βασικό πρόταγμα η πλατιά «λαϊκή ενότητα» κατά των μονοπωλίων, ενότητα η οποία απευθύνεται και στους «αντιμονοπωλιακούς» αστούς.

Οι θεωρίες περί «εξάρτησης» και τα διευρυμένα αντιιμπεριαλιστικά μέτωπα που αυτές παρήγαγαν, βάθυναν τον αριστερό εθνοκεντρισμό. Από αυτόν τον τελευταίο προέκυψε και αλληλοενισχύθηκε ο μεταπολιτευτικός αριστερός εθνικισμός. Η ρητή έκφραση αυτού του πατριωτισμού, εκδηλώθηκε τόσο στο παρελθόν όσο και πρόσφατα από «προσωπικότητες» και κόμματα της ευρύτερης αριστεράς. Από τον αντιιμπεριαλισμό και τα εθνολαϊκά μέτωπα τύπου ΕΑΜ, στην άκριτη υποστήριξη εθνοκαπελευθερωτικών κινημάτων ανεξαρτησίας στον λεγόμενο «τρίτο κόσμο», τα συνθήματα για «λαϊκή κυριαρχία» μέχρι την πρόσφατη περίοδο του αντιμνημονίου, της «αντι-ΕΕ» γραμμής που αποζητά την παραγωγική ανασυγκρότηση και την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους και του περήφανου «όχι» στο δημοψήφισμα, ο πατριωτισμός αποτελεί ιστορικά κεντρική παράμετρο στη στρατηγική της ντόπιας αριστεράς.

Μέρος II

Εθνικισμός, πόλεμος κι
εθνικοαπελευθερωτικά /
σεπαρατιστικά κινήματα

Διακρατικοί πόλεμοι

«Ο πόλεμος θα έπρεπε να έχει αποφευχθεί με το ξεκίνημα της επανάστασης, ή τουλάχιστον με τον φόβο της κυβέρνησης για μια επικείμενη επανάσταση»¹³

Ο πόλεμος (ή η απειλή του πολέμου) είναι η συστατική πράξη των εθνών-κρατών. Τα έθνη-κράτη γεννήθηκαν μέσα από πολέμους για την ανεξαρτησία τους ή γενικευμένων πολέμων που είχαν ως αποτέλεσμα τον σχηματισμό τους. Κάθε νέος διακρατικός πόλεμος, εκκινεί τόσο από τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης όσο και από την εγγενώς επεκτατική δομή του έθνους-κράτους (ως κοινωνικός, πολιτικός και οικονομικός τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας). Η επιχειρηματολογία υπέρ της αναγκαιότητας ενός πολέμου στηρίζεται είτε στην υπεράσπιση των ζωτικών συμφερόντων (εδαφικών, οικονομικών, πολιτισμικών) του έθνους είτε στην εθνική ολοκλήρωση. Το διακρατικό πολεμικό μέτωπο είναι πάντα εθνικό, συνεπώς είναι άρρηκτη η σύνδεση του πολέμου με το έθνος. Το έθνος-κράτος αποτελεί έναν ανταγωνιστικό-επιθετικό τύπο κοινωνικής οργάνωσης που ταυτόχρονα μπορεί να διασφαλίζει την απαραίτητη συνοχή στο εσωτερικό του για τη διεξαγωγή ενός πολέμου.

Ένας εθνικός πόλεμος κάθε τύπου (ανεξαρτητοποίησης, αμυντικός, επιθετικός) αντίκειται εξ ορισμού στον ταξικό πόλεμο. Αν είναι εθνικός δεν μπορεί να είναι ταξικός. Ακριβώς για αυτό το λόγο, και λόγω των δεινών που υφίσταται η τάξη μας σε καιρό εθνικού πολέμου, θεωρούμε ότι θα πρέπει να γίνει ό,τι είναι δυνατό για την αποτροπή του. Ένας πόλεμος αποφασίζεται από το κράτος και το κεφάλαιο χωρίς να ερωτηθούν οι υπήκοοί τους. Ωστόσο, θα πρέπει να έχει εξασφαλιστεί η εθνική συνοχή στο εσωτερικό του κράτους. Ένα κράτος διαιρεμένο στο εσωτερικό του δεν μπορεί να διεξάγει επιτυχώς πόλεμο.

Ενώ ο καπιταλισμός και το κράτος (μέσω των δομών και των νόμων του) από τη μια εκθειάζουν το ατομικό συμφέρον και τον ανταγωνισμό μεταξύ των ανθρώπων σε περιόδους «ειρήνης», από την άλλη απευθύνονται στο «κοινό συμφέρον του έθνους» σε καιρό πολέμου.

---

¹³E. Μαλατέστα, «Pro-government anarchists», Freedom, Απρίλιος 1916.

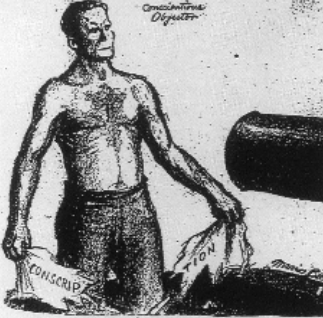
Οι πρώην ανταγωνιστές καλούνται να υπερασπιστούν από κοινού κάποιο ασαφές κοινό συμφέρον στο όνομα του έθνους. Να υπερβούν την δεδομένη ταξική κοινωνική διάρθρωση, η οποία συνεχίζει να υφίσταται και να εντείνεται σε καιρό πολέμου, μπροστά στο «εθνικό χρέος-καθήκον». Πείθονται από την κρατική προπαγάνδα ότι το κρατικό - εθνικό συμφέρον αφορά και τους ίδιους. Ότι η ευημερία του έθνους θα σημαίνει και τη δική τους ευημερία. Μεγάλο μέρος της τάξης μας, έχοντας ενσωματώσει το εθνικό ιδεολόγημα, πείθεται και οδεύει οικειοθελώς προς τη σφαγή του, για να προστατέψει συμφέροντα που δεν είναι δικά του. Οι άνθρωποι υπερασπίζονται με νύχια και με δόντια σε καιρό πολέμου το ίδιο έθνος-κράτος που τους καταδυναστεύει σε καιρό «ειρήνης», για να συνεχίσει να καταδυναστεύει όσους επιβιώσουν. Ταυτόχρονα, ενώ σε καιρό «ειρήνης» ο φόνος είναι το ύψιστο αδίκημα, σε καιρό πολέμου αποτελεί την ύψιστη αρετή. Η αλληλοσφαγή της τάξης μας εκατέρωθεν των συνόρων μετατρέπεται σε ιερό χρέος και καθήκον.

Από τη μεριά μας, θα συμμετείχαμε χωρίς δεύτερη σκέψη στην υπεράσπισή μιας κοινωνίας που θα ανήκε πραγματικά σε όλους/ες, δηλαδή αυτοδιοικημένης. Γιατί τότε θα υπερασπιζόμασταν κάτι που θα αναγνωρίζαμε ως (και θα ήταν) δικό μας. Όσο αυτή η κοινωνία διευθύνεται από το κράτος και το κεφάλαιο δεν έχουμε καμία θέση σε κανένα

NO-CONSCRIPTION
MASS MEETING
ON THE EVE OF REGISTRATION
Monday, June 4, 8 P. M.

HUNTS POINT PALACE
 953 So. Boulevard
 One Block from Station
 St. Subway Station
 All Brass Cars Transfer

ALMSICES OF
 NO-CONSCRIPTION LEAGUE
 OF NEW YORK

SPEAKERS: Emma Goldman, Alexander Berkman, Louis Baur, "Mother" Yuster, Mrs. Stella Comyn Ballantine, Mrs. Shapiro, Leonard D. Abbott, Kate Siebel, Rose Yuster, Robert H. Hutchinson, Louis C. Fraina, Winter Russel and others, among them young men of conscriptable age.
DOORS OPEN 7 P. M.

Admission Free   **Box Seats 25c**
Mothers, Fathers, Sons—Turn Out in Protest Against Conscription!

Κάλεσμα σε συγκέντρωση από τον Σύνδεσμο ενάντια στην Επιστράτευση (No-Conscription League), με ομιλίες, μεταξύ άλλων, της Έμμα Γκόλντμαν και του Αλεξάντερ Μπέρκμαν, 1917.

διακρατικό πόλεμο. Δεν αναγνωρίζουμε κοινά συμφέροντα μεταξύ της τάξης μας και της άρχουσας τάξης στην αντιμετώπιση ενός εχθρού ο οποίος επιτίθεται και στους δύο. Άλλη επίθεση βιώνει η αστική τάξη και άλλη οι προλετάριοι/ες σε έναν πόλεμο ή σε μια κατάσταση στρατιωτικής κατοχής από κάποιο άλλο κράτος. Δεν είμαστε ισότιμοι/ες και αλληλέγγυοι/ες με την άρχουσα τάξη σε κατάσταση κρατικοκαπιταλιστικής «ειρήνης», δε θα μπορούσαμε να είμαστε ισότιμοι/ες και αλληλέγγυοι/ες ούτε σε περίπτωση πολέμου. Ο εχθρός του εχθρού μου δεν είναι απαραίτητα φίλος μου, ούτε και μπορεί να γίνει επειδή το επιβάλλουν οι περιστάσεις ή κάποιος «ξένος» εισβολέας ή καταπιεστής.

Για την αποτροπή ενός εθνικού πολέμου αναγνωρίζουμε ως μονόδρομο την διαρκή όξυνση της αντιπαράθεσης με το κράτος και το κεφάλαιο από μεγάλο, τουλάχιστον, μέρος της τάξης μας. Κανένα κράτος δε θα επιχειρήσει να εμπλακεί σε μια πολεμική συνθήκη μη έχοντας διασφαλίσει την κοινωνική συναίνεση και συστράτευση.

Η μη συμμετοχή μας στον πόλεμο, συνεπάγεται και τη μη συμμετοχή μας σε εθνικά απελευθερωτικά ή επεκτατικά μέτωπα. Η αποδοχή μιας διαίρεσης (εθνικής) που επιβάλλεται από τα πάνω και η συμμετοχή σε ένα αγώνα που αποδέχεται a priori αυτή τη διαίρεση δεν μπορούν να συμβάλουν με κανέναν τρόπο στην κοινωνική απελευθέρωση. Αντίθετα, την απομακρύνουν.

Είτε σε καιρό «ειρήνης» είτε σε καιρό πολέμου επιδιώκουμε τη συμμετοχή μας σε κοινωνικά/ταξικά μέτωπα με το κομμάτι της τάξης μας που έχει συνείδηση των συμφερόντων του, που δεν έχει συνταχθεί με κάποιο από τα εθνικά στρατόπεδα. Αρχικά στην κατεύθυνση της αποτροπής ενός ενδεχόμενου εθνικού πολέμου και, αν αυτό δεν καταστεί δυνατό, στον αγώνα ενάντια στην κυρίαρχη τάξη, τόσο την «επιτιθέμενη» όσο και την «αμυνόμενη». Η συμμετοχή μας σε έναν αγώνα θα στόχευε και θα προπαγάνδιζε την κοινωνική επανάσταση για τη δημιουργία μιας ακρατικής, αταξικής κοινωνίας. Κρίνουμε ότι, τόσο σε καιρό «ειρήνης» όσο και σε καιρό πολέμου, μοναδικό γνήσιο όφελος της τάξης μας είναι να συνειδητοποιήσει το ταξικό της συμφέρον και να στραφεί ενάντια σε κράτος και κεφάλαιο για την απελευθέρωση τόσο της ίδιας όσο και ολόκληρης της κοινωνίας. Συνεπώς, στοχεύουμε στη μετατροπή του διακρατικού πολέμου σε κοινωνικό/ταξικό πόλεμο.

Οστόσο, η συστράτευσή μας με την τάξη μας σε ένα κοινωνικό/ταξικό μέτωπο δε συνεπάγεται την άρνησή μας στην αυτοάμυνα. Θεωρούμε την άμυνα αυτονόητη πρακτική για οποιονδήποτε άνθρωπο δέχεται άμεση

επίθεση. Το ίδιο ισχύει σε περίπτωση πολέμου, ακόμη κι αν η άμεση επίθεση προέρχεται από κομμάτι της τάξης μας, εντός ή εκτός συνόρων, που έχει αποδεχθεί κι ενσωματώσει την εθνική-κρατική προπαγάνδα. Σε αυτή την περίπτωση, μιλάμε για την έκφραση του ενστίκτου επιβίωσης και όχι για πράξη που απορρέει από τις αρχές, τις θέσεις και τη στρατηγική μας.

Αν ο εθνικισμός και η συναίνεση-συμμετοχή σε διακρατικούς πολέμους συνεχίζει να βρίσκει έδαφος εντός της τάξης μας, αυτό οφείλεται από τη μια στην κρατική προπαγάνδα και από την άλλη στην έλλειψη εναλλακτικής για τη βελτίωση των όρων ζωής της. Αγωνιζόμαστε τόσο ενάντια στην κυρίαρχη κρατική προπαγάνδα όσο και για να πείσουμε την τάξη μας για το εφικτό της κοινωνικής απελευθέρωσης.

Εθνική απελευθέρωση

Ο εθνικισμός ... ως μια δαμόκλειος σπάθη ... κρέμεται πάνω από κάθε πολιτεία η οποία θα τολμούσε να αψηφήσει την εθνικιστική επιταγή της εναρμόνισης των πολιτικών με τα πολιτισμικά σύνορα¹⁴.

Ακριβώς επειδή τα εθνικοαπελευθερωτικά και τα σεπαρατιστικά κινήματα αποτελούν συχνά μια συνθήκη μέσω της οποίας υπεισέρχεται υπόρρητα ο εθνικισμός στην τάξη μας, επιλέγουμε να αναφερθούμε εκτενέστερα σε αυτά.

Ο εθνικισμός παράγει, όπως προείπαμε, διαιρέσεις που είναι ωφέλιμες και άμεσα χρησιμοποιήσιμες από το κράτος, διαιρέσεις που εξυπηρετούν τις στρατηγικές και τακτικές του επιλογές προκειμένου να εδραιώσει και να διαιωνίσει την κυριαρχία του και τις εκμεταλλευτικές σχέσεις. Καθώς όμως έχει «φυσικοποιηθεί» ως ιδεολογία, παράγει πολλές φορές και διαιρέσεις που το κράτος καλείται να καταστείλει ή να εξαλείψει.

Η διαδικασία ομογενοποίησης του πληθυσμού ενός κράτους υπό τη σημαία (και τα σύμβολα) του έθνους δεν γίνεται άμεσα (χρονικά) και δεν είναι πάντα «επιτυχής» για το κράτος που το αποπειράται. Τα επιμέρους χαρακτηριστικά που διατηρήθηκαν (γλωσσικά, θρησκευτικά ή

¹⁴E. Gellner, *Έθνη και εθνικισμός*, μτφ Δ. Λαφαζάνη, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.

γενικότερα πολιτισμικά) συμβάλλουν στη διατήρηση ανταγωνιστικών εθνικισμών στο πλαίσιο του ίδιου κράτους. Έτσι, παράλληλα με την προώθηση της κυρίαρχης εθνικιστικής αφήγησης από το κράτος, διαμορφώνονται ανταγωνιστικές εθνικές ιδεολογίες.

Σε άλλες περιπτώσεις, ο κατακτητικός πόλεμος ενός κράτους καταφέρει να καταλάβει έδαφος ενός άλλου κράτους και προφανώς και τον αντίστοιχο πληθυσμό. Τότε, η αφομοίωση ή η ομογενοποίηση αυτού του πληθυσμού από το κράτος-κατακτητή είναι σαφώς δυσχερέστερη και όχι πάντα επιθυμητή.

Η ανισοτιμία στη συμπεριφορά του κράτους απέναντι στις συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες, οδηγεί στην ανάπτυξη σεπαρατιστικών ή εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων.

Τι επιδιώκουν τα εθνικοαπελευθερωτικά / σεπαρατιστικά κινήματα

Η ύπαρξη μειονοτικών πολιτισμικών ομάδων οι οποίες (ως προϊόντα ιστορικής και πολιτισμικής εξέλιξης) δεν παρήχθησαν εμφανώς από κάποιο κράτος και οι οποίες διεκδικούν την «αυτοδιάθεσή» τους, μοιάζει αντιφατική σε μια πρώτη ανάγνωση. Τίθεται εύλογα το ερώτημα της δημιουργίας τους, ειδικά όταν βρίσκονται εντός ενός κράτους που προσπαθεί να τις αφομοιώσει στο κυρίαρχο εθνικό του αφήγημα.

Το έθνος είναι το ευρύτερο δυνατό σύνολο που μπορεί να διασφαλίσει την αναγκαία για το κράτος και το κεφάλαιο συνεκτικότητα. Οποιαδήποτε διαφορετική μορφή κοινωνικής οργάνωσης (είτε πιο διευρυμένη είτε στενότερη από το έθνος) δεν επαρκεί για την επιβίωση και τη σταθερότητά τους. Για τον εθνοκρατικό-καπιταλιστικό κόσμο μας είναι αδιανόητη η σύσταση κοινωνικού σώματος το οποίο να μην έχει ως κεντρική αναφορά το έθνος. Ο ταυτοτικός προσδιορισμός των ανθρώπων με βάση το έθνος τους, έχει τεθεί και καλλιεργηθεί στο έπακρο από το ίδιο το κράτος. Η «φυσικοποίηση» της εθνικής ταυτότητας έχει σήμερα γίνει σε τέτοιο βαθμό αποδεκτή που να θεωρείται αδιανόητο για οποιονδήποτε άνθρωπο το να μην υπαγεται ταυτοτικά στα πλαίσια κάποιου έθνους. Κατά συνέπεια, καλλιεργήθηκε ομοίως το ιδεολόγημα ότι κάθε έθνος πρέπει να έχει και το δικό του κράτος (αυτοδιάθεση των εθνών). Η νομιμότητα του συγκεκριμένου αιτήματος της «αυτοδιάθεσης» τέθηκε και υποστηρίχθηκε από τους κρατιστές κάθε απόχρωσης, τόσο από τους αστούς όσο και από μαρξιστές (Ουίλσον, Λένιν). Η έννοια της αυτοδιάθεσης γίνεται σήμερα κατανοητή αποκλειστικά ως εθνική, ως η πολιτική

κυριαρχία του έθνους πάνω στο δικό του έδαφος.

Ένα απλό αλλά πειστικότατο επιχείρημα, το οποίο καταδεικνύει τον ανορθολογισμό του αιτήματος της «αυτοδιάθεσης των εθνών», αναφέρει ο E. Gellner. Υπάρχει σήμερα πάνω στη γη ένας πολύ μεγάλος αριθμός δυνάμει εθνών, η επιφάνεια του πλανήτη όμως δεν επαρκεί για τη δημιουργία ενός αντίστοιχα μεγάλου αριθμού βιώσιμων κρατών. Έτσι, η ταυτόχρονη ικανοποίηση όλων των εθνικισμών δεν είναι προφανώς δυνατή. Συνεπώς, ο μόνος τρόπος επίτευξης της εθνικής ομοιογένειας είναι είτε η ενσωμάτωση είτε η εξολόθρευση των πληθυσμών που δεν ανταποκρίνονται στα εθνικά κριτήρια που έχει θεσπίσει το κάθε έθνος-κράτος.

Για τον Gellner, «ο εθνικισμός είναι πρώτα πρώτα μια πολιτική αρχή, η οποία υποστηρίζει την εναρμόνιση της πολιτικής και της εθνικής οντότητας». Η παραβίαση αυτής της αρχής προκαλεί την οργισμένη δράση ή αντίδραση των εθνικιστών. Η αρχή της «αυτοδιάθεσης των εθνών» (μέσω της δημιουργίας του δικού τους κράτους προφανώς) εδράζεται ακριβώς σε αυτή την αρχή.

Τόσο τα αποσχιστικά/σεπαρατιστικά κινήματα όσο και τα εθνικοαπελευθερωτικά εκκινούν από αυτό που κατανοούν ως παραβίαση της παραπάνω αρχής. Οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται ότι η εξουσία στην οποία είναι υποτελείς τους καταδυναστεύει χωρίς να τους παρέχει οτιδήποτε. Ο τρόπος που αποφασίζουν να διορθώσουν αυτή την αδικία που υφίστανται είναι η δημιουργία μια πολιτικής οντότητας (ή η ενσωμάτωση σε μια ήδη υπάρχουσα) στην οποία θα τους κυβερνούν ομοεθνείς τους. Ακόμα και όταν δεν υφίστανται άμεση καταπίεση (κοινωνικά, οικονομικά, πολιτισμικά), η ιδέα πίσω από την ανάπτυξη αυτών των κινήματων παραμένει η ίδια και έχει αμιγώς υλική βάση.

Μέσα στα ήδη υπάρχοντα κράτη αναπτύσσονται τέτοιες τάσεις όταν ένα τμήμα του πληθυσμού τους νιώσει ότι υφίσταται μία άλλης μορφής, πρόσθετη καταπίεση σε σχέση με τον υπόλοιπο πληθυσμό ή θεωρήσει ότι έχει συμφέρον από την ίδρυση ενός δικού του κράτους. Εδώ, το κρατικό αίτημα «ένα κράτος, μία γλώσσα» αντιστρέφεται στο σεπαρατιστικό (κι εξίσου κρατικιστικό) «μία γλώσσα, ένα κράτος», με τη γλώσσα, τη θρησκεία ή οποιαδήποτε επιμέρους διαφοροποίηση να προκρίνεται ως δομικό/συγκροτητικό στοιχείο του προς δημιουργία κράτους. Αυτό που συνέχει αυτά τα κινήματα είναι η κοινή καταπίεση που

υφίστανται, η ανισότιμη συμπεριφορά του κράτους απέναντί τους¹⁵.

Πέρα από την ανισότιμη καταπίεση, πολλές φορές οι λόγοι πίσω από τα σεπαρατιστικά κινήματα είναι και οικονομικοί. Οι κάτοικοι μιας πλουσιότερης περιοχής μιας χώρας θεωρούν ότι είναι προς το συμφέρον τους η απόσχιση (όπως, π.χ., στην καταλονία ή τη χώρα των βάσκων). Εκεί, το οικονομικό συμφέρον συμβαδίζει με την προώθηση ενός ανταγωνιστικού εθνικισμού¹⁶.

Αντίθετα, μια πολιτισμική ομάδα η οποία δεν νιώθει ότι καταπιέζεται διαφορετικά από τον υπόλοιπο πληθυσμό και δεν έχει ειδικά οικονομικά ή άλλα συμφέροντα, δεν είθισται να διεκδικεί την ανεξαρτησία του μέσω της δημιουργίας του δικού της κράτους¹⁷.

Απόσχιση και προσάρτηση σε άλλο κράτος

Κάποιες από τις πολιτισμικές μειονότητες αυτοπροσδιορίζονται αναφερόμενες σε ένα γειτονικό έθνος-κράτος το οποίο παράγει την εθνική τους συνείδηση υποσχόμενο τη βελτίωση τόσο των οικονομικών όσο και των πολιτικών τους συνθηκών (σε σχέση με αυτές που τους επιτρέπει το κράτος στο οποίο διαβιούν). Από το γεγονός αυτό, γίνεται φανερό ότι η εθνική τους συνείδηση και συγκρότηση δεν έρχεται με «φυσικό» (αβίαστο/αυθόρμητο) τρόπο αλλά αποτελεί την έκφραση πολιτικών και οικονομικών διεκδικήσεων μέσω της συγκρότησης μιας ενοποιητικής για τους ίδιους ταυτότητας, στραμμένης προς ένα άλλο κράτος από το οποίο προσδοκούν την επίτευξη των στόχων τους. Αν εξέλειπαν οι λόγοι για τις διεκδικήσεις αυτές, αν δηλαδή ήταν προς το συμφέρον τους η αφομοίωσή τους από τον κυρίαρχο στο κράτος τους εθνικισμό, τότε

---

¹⁵Η καταπίεση που υφίστανται οι κούρδοι από το τουρκικό κράτος σχετικά με τη χρήση της γλώσσας τους, τα ήθη και τα έθιμά τους, την ανισότιμη αντιμετώπισή τους από το νόμο και τη εξίσου ανισότιμη συμμετοχή τους στη κρατική διακυβέρνηση τους οδήγησε στο να διεκδικήσουν τη δημιουργία δικού τους κράτους. Το τουρκικό κράτος, όπως και κάθε άλλο κράτος στη θέση του, προσπαθεί να καταστείλει και να αποτρέψει μια τέτοια προοπτική. Και προφανώς δεν μπορεί να ανεχθεί την αμφισβήτηση του μονοπώλιου της βίας από οργανώσεις όπως το PKK. Το ίδιο συμβαίνει και με την υιοθέτηση του δημοκρατικού συνταγματισμού των κούρδων και τον αγώνα τους προς αυτή την ακρατική κατεύθυνση τα τελευταία χρόνια.

¹⁶Όχι προφανώς τυχαία, η χώρα των βάσκων και η καταλονία ήταν οι πρώτες περιοχές της ισπανίας που εκβιομηχανοποιήθηκαν.

¹⁷Για παράδειγμα, το σκωτσέζικο έθνος αποφάσισε μέσω ενός δημοψηφίσματος (2014) ότι δεν επιθυμεί την ανεξαρτητοποίησή του από το Ηνωμένο Βασίλειο. Ζήτησε απλά ένα καθεστώς σχετικής πολιτικής αυτονομίας. Το ίδιο και η Κρήτη το 1898, κατά τη φάση της αυτονομίας της, επέλεξε τελικά το 1913 την ένωσή της με την Ελλάδα.

θα αποσυντίθονταν σταδιακά οι επιμέρους εθνικισμοί των μειονοτήτων (ή θα παρέμεναν ως μια φολκλορική ταυτότητα), ενσωματωμένες στο κράτος στο οποίο ζουν.

Απόσχιση και αίτημα δημιουργίας νέου κράτους

Οι υπόλοιπες μειονότητες, αυτές που δεν διαθέτουν κάποιο υπαρκτό έθνος-κράτος (το οποίο να λειτουργεί ως άξονας/σημείο αναφοράς) στο οποίο να μπορούν να αναφερθούν, ακολουθούν συνήθως μια εθνική, πολιτική πρωτοπορία. Η τελευταία είναι αυτή που γεννά και προπαγανδίζει τη νέα εθνική ταυτότητα (χρησιμοποιώντας τα κλασσικά κρατικά προπαγανδιστικά επιχειρήματα περί γλώσσας, ιστορίας, κοινού συμφέροντος κ.λπ. και δείχνοντας ταυτόχρονα προς ένα καλύτερο μέλλον για όλο το νέο έθνος). Η παραγόμενη εθνική συνείδηση στοχεύει και εδώ στη διεκδίκηση καλύτερων πολιτικών και οικονομικών συνθηκών για το νέο έθνος, στο δικό του αυτή τη φορά κράτος. Συνεπώς, σε αυτήν την περίπτωση, η ανάπτυξη της εθνικής συνείδησης και η συνακόλουθη ένταξη στο νέο έθνος δεν είναι το αίτιο για τη διεκδίκηση της ανεξαρτητοποίησης αλλά μια βασική πολιτική προϋπόθεση για τη διεκδίκηση της συγκρότησης ενός νέου κράτους.

Και στις δύο προαναφερθείσες περιπτώσεις, ο εθνικισμός και η ένταξη μιας πληθυσμιακής ομάδας σε ένα διαφορετικό έθνος-κράτος παρουσιάζεται ως η λύση που θα της εξασφαλίσει την μικρότερη καταπίεση και τις μεγαλύτερες δυνατότητες βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσής της.

Απελευθέρωση κατακτημένου έθνους-κράτους

Όπως προαναφέρθηκε, το σύγχρονο έθνος-κράτος συγκροτείται και διαμορφώνεται στην ομογενοποιητική βάση της παραγωγής εθνικής συνείδησης, η οποία επιδιώκει να εγκολπώσει διαφορετικές, προϋπάρχουσες πολιτισμικές ομάδες. Η ομογενοποιητική αυτή διαδικασία επιτυγχάνεται ως επί το πλείστον στη βάση της βίαιης επιβολής.

Στην περίπτωση της κατάκτησης ενός έθνους-κράτους από ένα άλλο έθνος-κράτος μέσω πολέμου, ο πληθυσμός του κατακτημένου κράτους έχει ήδη διαμορφωμένη εθνική συνείδηση. Αν ταυτίζονται τα συμφέροντα ενσωμάτωσης κατακτητή/κατακτημένου, η υπαγωγή των συγκεκριμένων πληθυσμών στο πλαίσιο του άλλου έθνους-κράτους δεν θα γίνει κατ' ανάγκη βίαια, αλλά υπό τη μορφή της εκούσιας/συναίνετης αφομοίωσης, ως λογική εξέλιξη (π.χ. Anschluss). Παρ' όλα αυτά, κάτι τέτοιο

είναι σπάνιο.

Συνηθέστερη είναι η περίπτωση στην οποία το κράτος-κατακτητής αποτυγχάνει (είτε μέσω συναίνεσης, είτε μέσω καταστολής) ή δεν επιδιώκει να αφομοιώσει τους κατακτημένους πληθυσμούς. Τότε το κατακτημένο έθνος νιώθει ότι καταπιέζεται από μια ξένη άρχουσα τάξη, η οποία είναι συνήθως πιο βίαιη από τη δική του, κι επιθυμεί τη βελτίωση της κατάστασής του επιστρέφοντας στην καταπίεση από τη δική του άρχουσα τάξη. Έτσι, η διεκδίκηση της εθνικής ανεξαρτησίας αποτελεί έκφραση πολιτικής και οικονομικής διεκδίκησης απέναντι στην καταπίεση και την εκμετάλλευση που υφίσταται.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια διαμορφώνεται και εγείρεται το αίτημα της απελευθέρωσης του σκλαβωμένου έθνους από τον «ξένο ζυγό», για την επίτευξη της οποίας οργανώνεται εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας.

Ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας εκκινεί από ομάδες οι οποίες κατ' ουσίαν αδυνατούν ή παρεμποδίζονται από το κράτος-κατακτητή να εφαρμόσουν τα δικά τους σχέδια για πολιτική εξουσία και κυριαρχία, την οποία προσδοκούν να ασκήσουν όταν θα κυβερνήσουν το δικό τους έθνος-κράτος.

Παράλληλα, όσο διαρκεί ο «ξένος ζυγός» και μέχρι να έρθει η πολυπόθητη «απελευθέρωση», επιχειρείται ιδεολογικά μέσω της εθνικιστικής προπαγάνδας να διατηρηθεί ζωντανή η εθνική συνείδηση που βάλλεται και απειλείται από τον ξένο κατακτητή. Τα αναμασήματα της χαμένης δόξας και του μεγαλείου του ένδοξου εθνικού παρελθόντος τείνουν να εξιδανικεύσουν και να μετατρέψουν το παρελθόν σε θρύλο, ο οποίος στα πλαίσια σύγκρισης με το σκλαβωμένο παρόν επιτείνει το αίσθημα αδικίας και καταπίεσης που βιώνουν οι κατακτημένοι πληθυσμοί.

Εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα και αριστερά

*«... Ο ΚΑΘΕ ΒΡΑΧΟΣ, Η ΚΑΘΕ ΡΕΜΑΤΙΑ, ΤΟ ΚΑΘΕ ΧΩ-
ΡΙΟ, ΚΑΛΥΒΑ ΜΕ ΚΑΛΥΒΑ, Η ΚΑΘΕ ΠΟΛΗ, ΣΠΙΤΙ ΜΕ ΣΠΙΤΙ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΓΙΝΕΙ ΦΡΟΥΡΙΟ ΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙ-
ΚΟΥ ΑΓΩΝΑ.*

Κάθε πράκτορας του φασισμού πρέπει να εξοντωθεί αλύπητα.

Στον πόλεμο αυτό, που τον διευθύνει η κυβέρνηση Μεταξά, όλοι μας πρέπει να δώσουμε όλες μας τις δυνάμεις, χωρίς επιφύλαξη. Επαθλο για τον εργαζόμενο λαό και επιστέγασμα για το σημερινό του αγώνα, πρέπει να είναι και θα είναι, μια καινούρια Ελλάδα της δουλιάς, της λευτεριάς, λυτρωμένη από κάθε ξενική ιμπεριαλιστική εξάρτηση, μ' έναν πραγματικά παλλαϊκό πολιτισμό»¹⁸.

Το μεγαλύτερο μέρος της αριστεράς, θεωρεί προϋπόθεση για την κοινωνική απελευθέρωση την εθνική απελευθέρωση (θεωρία σταδίων), δίνει δηλαδή προτεραιότητα στο εθνικό έναντι του ταξικού. Η στρατηγική που ακολούθησε στόχευσε στην κατάκτηση της κρατικής εξουσίας κι έπειτα, μέσω αυτής, στην επιβολή του σοσιαλισμού. Βασίστηκε στον διαχωρισμό ανάμεσα στο «πολιτικό» ζήτημα της εθνικής απελευθέρωσης και το «οικονομικό» ζήτημα της ταξικής απελευθέρωσης, και την προτεραιότητα που δόθηκε στο πρώτο. Έτσι, ως στρατηγική επιλογή, στήριξε όλα σχεδόν τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα του προηγούμενου αιώνα, τόσο για την εξυπηρέτηση του προαναφερθέντος στόχου όσο και για την ισχυροποίηση μέσω αυτού της θέσης της ΕΣΣΔ στον ανταγωνισμό της με το ΝΑΤΟ.

Ενώ αναγνώριζε τον εθνικισμό ως αστική αντιδραστική ιδεολογία, θεώρησε ότι μπορεί και πρέπει να τον χρησιμοποιήσει τακτικά για την επίτευξη του στρατηγικού στόχου της, του σοσιαλισμού. Άλλωστε, η διάσταση στρατηγικής-τακτικής (με τη δικαιολογία της ανάλυσης της κάθε ξεχωριστής περίπτωσης, κατά τον Λένιν) είναι σύμφωνη με τις αρχές (άρα και με τις πολιτικές πρακτικές και στρατηγικές επιλογές) του μεγαλύτερου μέρους της αριστεράς. Η κατάκτηση της εξουσίας μέσω του κόμματος και η εγκαθίδρυση ενός κράτους ελεγχόμενου από αυτό αποτελεί πολιτικό της στόχο. Κάθε τακτική μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη αυτού του στόχου.

Οι θέσεις των μαρξιστών προέκυψαν από την αμφιταλαντευόμενη στάση του ίδιου του Μαρξ γύρω από το εθνικό ζήτημα και το ζήτημα των εθνικοαπελευθερωτικών. Οι Μαρξ και Ένγκελς, χωρίς να έχουν αναπτύξει μια ολοκληρωμένη θεωρία για το έθνος, αναγνώριζαν τον εθνικισμό ως ένα εργαλείο που θα μπορούσε να επισπεύσει την παγκόσμια επανάσταση (άποψη σχηματοποιημένη κατά την ενασχόληση του Μαρξ με

¹⁸N. Ζαχαριάδης, «Ανοιχτό γράμμα του Γενικού Γραμματέα του ΚΚΕ Προς το λαό της Ελλάδας», 31 Οκτωβρίου 1940.

το ιρλανδικό ζήτημα). Αντιμετώπιζαν όμως την εθνική ανεξαρτησία ως ένα τακτικό ζήτημα και όχι ως γενική αρχή¹⁹.

Ο Λένιν προσπερνά την καταγωγή του εθνικισμού από την αστική τάξη και αναγνωρίζει την αποτελεσματικότητά του ως εργαλείο άσκησης πολιτικής. Ακολουθεί δηλαδή την ίδια ακριβώς στρατηγική που ακολουθούν όλοι οι μαρξιστές για το ουδέτερο κράτος-εργαλείο στα χέρια της τάξης μας. Θεωρεί ότι οι συνθήκες της ταξικής εκμετάλλευσης και καταπίεσης αμβλύνονται μέσα από την εθνική απελευθέρωση.

Μέσα από την λενινιστική ανάλυση για την «ιμπεριαλιστική αλυσίδα», την εθνικοποίηση των κρατών και τη θεώρηση του εθνικού κράτους ως το καταλληλότερο πλαίσιο για την επίτευξη της καπιταλιστικής ανάπτυξης (και συνεπώς για την επιτάχυνση της έλευσης του σοσιαλισμού), δίνεται προτεραιότητα στη γεωπολιτική ανάλυση, το υποκείμενο της οποίας είναι τα έθνη-κράτη, έναντι της ταξικής. Ιεραρχείται στην ανάλυσή αυτή η βούληση των εθνοτήτων και όχι το ταξικό συμφέρον, θεωρώντας δεδομένη την έμμεση προώθηση των ταξικών συμφερόντων μέσω της ηγεμόνευσης των εθνικιστικών κινήματων από το εκάστοτε εθνικό κομμουνιστικό κόμμα.

Η αναγνώριση του «δικαιώματος αυτοδιάθεσης των εθνών» από τον Λένιν ήταν μια ακόμη καιροσκοπική σύλληψη, αφού αποδείχθηκε κενή περιεχομένου κατά τη στρατιωτική επιβολή της σύνδεσης δεκάδων ρωσικών εθνοτήτων με την Ρωσική Σοβιετική Ομοσπονδιακή Σοσιαλιστική Δημοκρατία, μετά την κατάληψη της εξουσίας από τους μπολσεβίκους.

Ο Λένιν δεν ήταν εθνικιστής. Οι αναλύσεις περί «αυτοδιάθεσης» και «ιμπεριαλιστικής αλυσίδας» τον οδηγούν στην αποδοχή του ότι η ισχύ των εθνών-κρατών υπερβαίνει τις δυνατότητες της τάξης και συνεπώς τα ταξικά συμφέροντα θα πρέπει να συνυφανθούν με την πολιτική των εθνών-κρατών και να ηγεμονεύσουν στο εσωτερικό καθενός από αυτά. Έτσι θα έχουν την απαιτούμενη ισχύ για την επιβολή του σοσιαλισμού.

Ακόμη και τα τμήματα της αριστεράς που αντιτάχθηκαν έντονα στις λενινιστικές πολιτικές, δεν έφτασαν μέχρι το σημείο της αμφισβήτησης του κράτους και οδηγήθηκαν σε αντιφάσεις. Για παράδειγμα, η ορθή κριτική της Λούξεμπουργκ στον Λένιν για την ένθερμη στήριξή του στο

¹⁹Αξίζει ωστόσο να αναφερθεί η θέση του Ένγκελς για τη διάκριση μεταξύ «ιστορικών» και «μη-ιστορικών εθνών», καθώς και μεταξύ «επαναστατικών» και «αντιδραστικών» εθνών, τα οποία αντίστοιχα δικαιούνται ή όχι το δικό τους κράτος, βλ. R. Rosdolsky, *Engels and the 'Nonhistoric' Peoples: the National Question in the Revolution of 1848*, Critique Books, Glasgow 1987.

«δικαίωμα της ελεύθερης αυτοδιάθεσης των εθνών μέχρι και του αποχωρισμού σε κράτος» και η επισήμανση των ολέθριων αποτελεσμάτων που είχε για την επανάσταση στη Ρωσία, δεν την εμπόδιζε να δηλώνει ότι «Πρέπει το δικαίωμα της ιδιοκτησίας να μεταβιβασθεί πριν απ' όλα στο έθνος, ή αν θέλετε στο κράτος, που είναι το ίδιο πράγμα όταν πρόκειται για μια σοσιαλιστική κυβέρνηση»²⁰

Το ΣΕΚΕ, πρόδρομος του ΚΚΕ, είχε ήδη, από την ίδρυσή του το 1919, είχε εντάξει στις προγραμματικές του θέσεις τη ρητορική υπέρ του «δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών», ακολουθώντας τις λενινιστικές και αστικές θέσεις.

Η στήριξη της αριστεράς σε κάθε εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, απορρέει από τις αντιμπεριαλιστικές θέσεις του Λένιν. Πρόκειται όμως, κατ' ουσίαν, για την υποστήριξη ενός έθνους-κράτους (ή ενός έθνους-κράτους εν τη γενέσει του) απέναντι σε ένα άλλο κράτος. Πρόκειται δηλαδή, για τη στήριξη του έθνους-κράτους ως πολιτική/κοινωνική μορφή οργάνωσης και ως αναγκαίο στάδιο για την κοινωνική απελευθέρωση. Ακόμη όμως κι όταν ένα κράτος είναι συγκυριακά πιο «αδύναμο» ή διεξάγει «αμυντικό» πόλεμο, παραμένει εξίσου κράτος, εξίσου εθνικιστικό, εξίσου καταπιεστικό κι εκμεταλλευτικό. Επιπλέον, υπό δεδομένες συνθήκες, αν η δυναμική του το επέτρεπε, θα διεξήγαγε και αυτό επιθετικό πόλεμο, επειδή, όπως προαναφέρθηκε, ο επεκτατισμός κάθε μορφής είναι δομικό χαρακτηριστικό κάθε κράτους.

Παράλληλα, το πρότυπο του αντιμπεριαλιστή, απελευθερωτή, «ηρωικού αντάρτη» αποτέλεσε βασικό προπαγανδιστικό μύθο και εργαλείο για την αριστερά παγκοσμίως και υπερπροβλήθηκε χρησιμοθηρικά σε μια προσπάθεια ιδεαλιστικής ερμηνείας εξεγέρσεων και επαναστάσεων και κεφαλαιοποίησης τους από το κόμμα. Ο προβαλλόμενος ηρωισμός του αντάρτη (και η ειδωλοποίησή του ως πρότυπο αυτοθυσίας και αυταπάρνησης για την αριστερή εποποιία) απέκρυπτε σκοπίμως τα πραγματικά διακυβεύματα και τις επιδιώξεις των αριστερών κρατιστών.

Σχετικά με τους αντιμπεριαλιστικούς αγώνες (στο ζήτημα του αντιμπεριαλισμού -Λένιν, Σαμίρ Αμίν, Εμμανουήλ, Κόρντοβα κ.λπ.- των σκοπιμοτήτων που εξυπηρετεί και των αυταπατών που αναπαράγει σκοπεύουμε να αναφερθούμε εκτενέστερα στο μέλλον) και την ανεξαρτησία των «λαών», είναι για εμάς προφανές ότι όσο υπάρχουν κράτη, κάθε «λαός» που ταυτίζεται με ένα από αυτά δεν έχει καμία δυνατότητα ανεξαρτη-

²⁰P. Λούξεμπουργκ, *Η Ρωσική Επανάσταση*, μτφ. Α. Στίνας, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 1978.

σίας. Είναι και θα παραμένει δέσμιος του ευρύτερου συστήματος κυριαρχίας, των διακρατικών συμμαχιών, εκβιασμών και υποτέλειας. Για εμάς, ως αναρχικοί/ές, είναι σαφές ότι δεν υπάρχει κανενός τύπου ανεξαρτησία όσο οι κοινωνικές σχέσεις κράτος και κεφάλαιο είναι κυρίαρχες.

Η εθνική ενότητα ενάντια στην ταξική πάλη

«Μόνο πολεμώντας προς υπεράσπιση της πατρίδας μπορούμε να νικήσουμε τους επιτιθέμενους και να επιτύχουμε την εθνική απελευθέρωση. Και μόνο επιτυγχάνοντας την εθνική απελευθέρωση θα είναι δυνατό για το προλεταριάτο και τους άλλους εργαζόμενους ανθρώπους να επιτύχουν τη χειραφέτησή τους»²¹.

Ο εθνικισμός οικοδομείται πάνω στην ιεράρχηση της, φαντασιακής μεν υπαρκτής δε στα πλαίσια κράτους και καπιταλισμού, εθνικής ταυτότητας έναντι όλων των άλλων ταυτοτήτων. Αποτέλεσμα της αποδοχής αυτής της ιεράρχησης είναι το να θεωρείται «φυσική» ή θεμιτή από μεγάλα τμήματα της κοινωνίας η εθνική ολοκλήρωση ή ανεξαρτησία μέσω ενσωμάτωσης ή απόσχισης περιοχών και ταυτόχρονα «αφύσικη» ή ανεδαφική η ταξική σύγκρουση (βίαιη ή μη) εντός ενός έθνους-κράτους.

Οι ταξικοί αγώνες αποτελούν, μεταξύ άλλων, άμεση αμφισβήτηση της εθνικής αφήγησης περί ενότητας και κοινών συμφερόντων του έθνους-κράτους. Αυτή και οποιαδήποτε άλλη μορφή αμφισβήτησης της κυρίαρχης εθνικής αφήγησης στηλιτεύεται και καταστέλλεται ως επικίνδυνο εμπόδιο που επιχειρεί να ακυρώσει την εθνική πρόοδο και ευημερία και κατά συνέπεια λειτουργεί προδοτικά για το έθνος-κράτος.

Το υποτιθέμενο κοινό συμφέρον του έθνους απέναντι στον εξωτερικό εχθρό ή τον ξένο δυνάστη συσκοτίζει το πραγματικό πεδίο του ανταγωνισμού και το μεταφέρει από το ταξικό στο εθνικό. Το συμφέρον αυτό εμφανίζεται ως εναντίωση σε έναν κοινό εχθρό (τον ξένο δυνάστη) και αποσιωπά-αποκρύπτει τις ταξικές αντιθέσεις οι οποίες θα συνεχίσουν

²¹Μάο Τσε Τουνγκ, «Ο ρόλος του κινέζικου Κομμουνιστικού Κόμματος στον εθνικό πόλεμο», Οκτώβριος 1938.

να είναι κυρίαρχες και μετά την απομάκρυνσή του. Πρόκειται για ένα κάλεσμα αναστολής της ταξικής πάλης, ταξικής ανακωχής. Και εδώ, η ύπαρξη του εξωτερικού-εθνικού εχθρού προβάλλεται ως σημαντικότερη από την ύπαρξη του ταξικού.

Επιπλέον, η αναγωγή του εξωτερικού εχθρού ή του «ξένου» δυνάστη σε πηγή όλων των δεινών όχι μόνο συσκοτίζει τις ταξικές ανισότητες, αλλά κυρίως αποκρύπτει τα πρωταρχικά αίτια παραγωγής και αναπαραγωγής τους, δηλαδή το κράτος και το κεφάλαιο. Επομένως, η δυσφορία και η οργή της τάξης μας για την καταπίεση και την εκμετάλλευση που υφίσταται εκτρέπεται από τους κυρίως υπεύθυνους (κρατιστές - καπιταλιστές) και διοχετεύεται ενάντια στον «ξένο που επιβουλεύεται την εθνική μας υπόσταση».

Σε κάθε περίπτωση διακρατικού πολέμου (επιθετικού ή αμυντικού), είτε ο σκοπός είναι η διεύρυνση του έθνους είτε η αποδέσμευση του από τον εξωτερικό εχθρό (εθνικοαπελευθερωτικός), η βάση πάνω στην οποία διεξάγεται είναι το έθνος. Το εθνικό στοιχείο ιεραρχείται έναντι του ταξικού (και οι δύο μορφές πολέμου παράγουν και απαιτούν διαταξικότητα) και, ασχέτως της πλευράς που σε κάθε περίπτωση επικρατήσει, το αποτέλεσμα είναι η ενίσχυση του κράτους ως θεσμού και η αδιάλειπτη λειτουργία του καπιταλισμού, καθώς δεν θα μεταβληθεί η ουσία των εκμεταλλευτικών σχέσεων, αλλά ενδεχομένως να αλλάξουν τα πρόσωπα.

Σε κάθε περίπτωση, οι πρωτεργάτες της εθνικής απελευθέρωσης ηρωοποιούνται ως εθνοσωτήρες και προωθείται η μεταφυσική πίστη ότι αν επέλθει η εθνική απελευθέρωση, θα επέλθει αυτόματα και η κοινωνική ευημερία. Με αυτόν τον τρόπο η κοινωνική απελευθέρωση γίνεται εντελώς πλασματικά ταυτόσημη της εθνικής απελευθέρωσης.

Τα κατά τόπους αντιμπεριαλιστικά, διαταξικά, εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα καλούν το έθνος να παραμερίσει κάθε άλλη ταξική, πολιτική, θρησκευτική, φιλοσοφική διαφορά και ενωμένο να εκδιώξει τους ξένους κατακτητές. Ακριβώς επειδή οι αγώνες αυτοί είναι διαταξικοί, διεξάγονται μέσω αντίστοιχα διαταξικών μετώπων, μέσω της συστράτευσης της τάξης μας με τους εχθρούς της, για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και τη σωτηρία του έθνους. Όλες οι άλλες διαφορές θα επιλυθούν αργότερα, διότι το καλό και η «ασφάλεια του έθνους» προηγούνται. Έτσι, από τη γέννησή τους, τα μέτωπα αυτά προβάλλουν

ως κυρίαρχο το ενοποιητικό έθνος-κράτος έναντι κάθε άλλης κοινωνικής-ταξικής-πολιτικής αντίθεσης. Είναι δηλαδή εθνικιστικά από τη γέννησή τους, ακόμη κι αν προπαγανδίζουν ταυτόχρονα οποιονδήποτε άλλο στόχο (λαϊκή κυριαρχία, λαοκρατία, σοσιαλισμό κ.λπ. – στόχοι καθόλου αντιφατικοί με τον εθνικισμό κατά βάθος). Η ηγεσία του μετώπου θα αποτελέσει τη νέα μορφή διακυβέρνησης και κυριαρχίας της χώρας και θα επιβάλλει το πρόγραμμά της. Η απειλή της υποταγής στους ξένους δυνάστες κάνει αποδεκτή την άσκηση εξουσίας από τους ντόπιους δυνάστες. Το μοτίβο αυτό επαναλήφθηκε παντού όπου ξεπήδησαν τέτοιου τύπου εθνικοαπελευθερωτικά μέτωπα.

Το μοναδικό κριτήριο που έχει κάποιο νόημα να συζητηθεί σχετικά με τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα είναι το αν η νέα, εθνική, άρχουσα τάξη θα είναι λιγότερο καταπιεστική κι εκμεταλλευτική από την προηγούμενη ή όχι. Αυτή είναι η ελπίδα που στην πραγματικότητα πουλάνε οι επίδοξοι απελευθερωτές του έθνους στην τάξη μας. Το ότι οι νέοι κυβερνήτες θα τους εκμεταλλεύονται και θα τους καταπιέζουν λιγότερο από τους «ξένους» δυνάστες και ότι θα βρεθεί κάποιος άλλος, κάποιος «ξένος», να πάρει τη θέση τους στη βάση ή τα υπόγεια της κοινωνικής πυραμίδας. Αυτό είναι ένα ζήτημα που αφορά άμεσα την τάξη μας, την ενότητα και την συγκρότησή της ως τέτοια, την αντίληψή της για τους/ς «ξένους/ες» προλεταρίους/ες ως δικό της κομμάτι και όχι ως κρέας που θα πεταχτεί βορά στα αφεντικά ή και την ίδια.

Παρότι στηρίζουμε τους μερικούς αγώνες (συνδικαλιστικούς, ενάντια στην έμφυλη καταπίεση, το ρατσισμό κ.ά.) που στοχεύουν στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της τάξης μας, δεν στηρίζουμε τους εθνικοαπελευθερωτικούς αγώνες. Κι αυτό γιατί δεν διακρίνουμε απελευθερωτικές δυνατότητες σε αυτούς. Ένας αγώνας, για παράδειγμα, ενάντια στην έμφυλη καταπίεση είναι ένα βήμα προς την κοινωνική απελευθέρωση και είναι προς το συμφέρον όχι μόνο της τάξης μας αλλά και πολύ ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων οποία μπορούν συμμετέχουν σε αυτόν. Δεν πρόκειται για έναν αγώνα του οποίου η επιτυχημένη έκβαση θα οδηγήσει την τάξη μας σε μια νέα σκλαβιά. Αντίθετα, ένας εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας, ακόμη κι αν δείχνει να είναι προς το συμφέρον όλων, θα έχει ως επιτυχή του κατάληξη τη δημιουργία ενός κράτους και άρα την εκ νέου σκλαβιά της τάξης μας. Ένας εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας τελικά δεν απελευθερώνει κανέναν άλλο εκτός από τη νέα άρχουσα τάξη του ως προς τη δυνατότητα εκμετάλλευσης και καταπίεσης των κατοίκων του νεοϊδρυθέντος κράτους. Έτσι, σε αντίθεση με άλλους

μερικούς αγώνες (όπως αυτός ενάντια στην έμφυλη καταπίεση που προαναφέρθηκε), οι εθνικοαπελευθερωτικοί αγώνες καταλήγουν στην αναπαραγωγή της ταξικής κοινωνίας, διατηρώντας τις καταπιεστικές κι εκμεταλλευτικές συνθήκες για την τάξη που λίγο πριν αποτελούσε κρέας για τα κανόνια του πολέμου.

Ως αναρχικοί/ες, τα κριτήρια μας για το ποιος καταπιέζεται δεν είναι εθνικά αλλά ταξικά²². Συνεπώς, δε θεωρούμε ότι αποτελεί οποιουδήποτε τύπου επιτυχία της τάξης μας το να βελτιώσει ένα κομμάτι της, με εθνικά μάλιστα κριτήρια, τους όρους διαβίωσής του και ταυτόχρονα ένα άλλο να πάρει τη θέση του στη βάση ή το υπόγειο της ταξικής διαστρωμάτωσης. Το αντίστοιχο επιχείρημα, ιδωμένο από κοινωνική σκοπιά, θα ήταν ότι αποτελεί βελτίωση της κατάστασης μιας προλετάριας η οικονομική/κοινωνική της ανέλιξη, το να γίνει π.χ. διευθύντρια εταιρίας, δικαστικός ή μπάτσοι. Δεν έχουμε κανένα λόγο να στηρίξουμε μια τέτοια βελτίωση. Ακριβώς γιατί δεν αμφισβητεί σε κανένα σημείο της και αφήνει άθικτη την δομή που παράγει διευθυνόμενους και διευθυντές, ενώ ταυτόχρονα ενισχύει είτε τον εθνικισμό στην πρώτη περίπτωση είτε το ιδεολόγημα της κοινωνικής κινητικότητας στη δεύτερη. Η άρση ορισμένων μερικών καταπιέσεων μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία νέων, όταν οι δομές εξουσίας που τις παράγουν δεν αμφισβητούνται²³.

Αντίστοιχη είναι η θέση μας για τα σεπαραριστικά / αποσχιστικά εθνικά κινήματα. Για τμήμα του τοπικού κεφαλαίου και της άρχουσας τάξης, μια απόσχιση ή η δημιουργία ενός νέου κράτους υπό τη δική τους διοίκηση θα είχε προφανές όφελος. Δεν συμβαίνει το ίδιο για το σύνολο της τάξης μας, η οποία ως τέτοια δεν έχει κανένα όφελος από ένα αποσχιστικό κίνημα.

---

²²Να διευκρινίσουμε εδώ, μια και δυστυχώς είναι απαραίτητη η διευκρίνηση, ότι αναφερόμενοι/ες στην τάξη μας, αναφερόμαστε στην τάξη των πολιτικά καταπιεζόμενων και οικονομικά εκμεταλλευόμενων, μια τάξη ορισμένη αρκετά διαφορετικά από τους συνήθεις μαρξιστικούς ορισμούς.

²³Τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί το ισραηλινό έθνος-κράτος. Στην περίπτωση αυτή, η εθνική ολοκλήρωση συνέβαλε στη βελτίωση των συνθηκών ζωής των υπηκόων του κράτους, οι οποίοι για αιώνες είχαν υποστεί διώξεις, με αποκορύφωμα τη θηριωδία του ναζιστικού καθεστώτος. Από την άλλη, το ισραήλ, υπερασπιζόμενο τα δικά του συμφέροντα, έθεσε στον πάτο της ταξικής πυραμίδας (στα όρια της εξόντωσης), με εθνοτικά και θρησκευτικά κριτήρια, τους γηγενείς αραβικούς πληθυσμούς.

Η δική μας στάση

Ως αναρχικοί/ές, αγωνιζόμαστε ενάντια σε κάθε μορφή εξουσίας. Συνεπώς, στεκόμαστε αλληλέγγυα προς οποιονδήποτε άνθρωπο εν γένει βιώνει οποιασδήποτε μορφής καταπίεση. Επικεντρωνόμαστε στην ταξική καταπίεση κι εκμετάλλευση θεωρώντας την κομβική, διότι γύρω από αυτήν διαρθρώνονται και αναπαράγονται όλες οι άλλες μορφές καταπίεσης και εκμετάλλευσης. Είμαστε δεδομένα αλληλέγγυοι/ες με οποιοδήποτε κομμάτι της τάξης μας δέχεται οποιασδήποτε μορφής καταπίεση, η οποία εκκινεί από οποιοδήποτε λόγο και διαρθρώνεται με οποιαδήποτε ρητορική. Συνεπώς, στηρίζουμε την ελευθερία κάθε ανθρώπου να αυτοπροστατεύεται από οποιαδήποτε μορφή επιβολής και άσκησης εξουσίας.

Μας ενδιαφέρει η απελευθέρωση όλης της ανθρωπότητας. Εντός όμως της κρατικής και καπιταλιστικής μορφής οργάνωσης, η τάξη μας, που βρίσκεται στη βάση της ταξικής διαστρωμάτωσης, υφίσταται τη θεμελιώδη μορφή πολιτικής καταπίεσης και οικονομικής εκμετάλλευσης. Αναγνωρίζουμε ότι, στα πλαίσια της ύπαρξης εθνών-κρατών, οι διώξεις, φυλακίσεις, διωγμοί, εκτοπίσεις κ.λπ. που εκκινούν από τη βάση της εθνικής, πολιτισμικής, γλωσσικής ή άλλης διαφοροποίησης, συνιστούν αναντίρρητα μία ακόμα μορφή καταπίεσης και εκμετάλλευσης, οπότε και την αντιμαχόμαστε. Πρόκειται για μια πρόσθετη συνθήκη/μορφή ταξικής καταπίεσης στα πλαίσια της κρατικής-καπιταλιστικής κοινωνικής δόμησης. Συνεπώς, μας ενδιαφέρει πρωτίστως η απελευθέρωση της τάξης μας είτε από ντόπια είτε από «ξένα» πολιτικά και οικονομικά αφεντικά, από τα αφεντικά και το κράτος στο οποίο έτυχε να ζούμε είτε από οποιοδήποτε άλλο αφεντικό ή κράτος.

Αντίστοιχη είναι η θέση μας για κάθε μερικό κίνημα. Σε πρώτο βαθμό μας ενδιαφέρουν οι μετανάστες/ριες της τάξης μας, οι γυναίκες της τάξης μας, τα γκέι και τρανς άτομα της τάξης μας, οι εργασιακές συνθήκες της τάξης μας. Αν αυτοί οι αγώνες έχουν ευρύτερη απήχηση, σε ευρύτερα κοινωνικά στρώματα, τόσο το καλύτερο.

Με τον ίδιο τρόπο που η ταξικότητα αποτελεί την οπτική γωνία υπό την οποία αντιμετωπίζουμε την καταπίεση των μεταναστών/ριων ή την έμφυλη καταπίεση, με τον ίδιο τρόπο αποτελεί την οπτική γωνία υπό την οποία αντιμετωπίζουμε και αναλύουμε την ρατσιστική ή «εθνική» καταπίεση. Ενδιαφερόμαστε και αγωνιζόμαστε για την απελευθέρωση της τάξης μας και όχι για την απελευθέρωση του έθνους ή γενικά και αόρι-

στα ενάντια στο ρατσισμό.

Ο μοναδικός δρόμος που αποδεχόμαστε για την πραγμάτωση της πραγματικής απελευθέρωσης/αυτοδιάθεσης κάθε ανθρώπου είναι η κοινωνική επανάσταση, η οποία θα καταργήσει τα έθνη-κράτη, την πολιτική καταπίεση, την οικονομική εκμετάλλευση, την πατριαρχία και κάθε εξουσιαστική κοινωνική σχέση. Σε μια τέτοια κοινωνία, κάθε ανθρωπινή κοινότητα θα πρέπει να μπορεί να μιλάει τη γλώσσα που θέλει, να διατηρεί ή να απορρίπτει τα ήθη και τα έθιμα που θέλει, να μπορεί να αυτοθεσμίζεται και να αυτοδιευθύνεται με όποιον τρόπο επιλέξει η ίδια. Θεωρούμε τη δημιουργία ενός νέου έθνους-κράτους ψευδεπίγραφο τρόπο για την επίτευξη της αυτοδιάθεσης. Και σίγουρα η τελευταία είναι αδύνατο να επιτευχθεί όσο συνεχίζουν να υπάρχουν έθνη-κράτη και κεφάλαιο. Κάθε εθνικός αγώνας ο οποίος αποσκοπεί σε μια νέα εθνική ολοκλήρωση με τη δημιουργία ενός νέου κράτους μάς είναι εχθρικός.

Αναγνωρίζουμε ότι η καταπίεση είναι πρώτα από όλα ταξική και επιβάλλεται από το κράτος και το κεφάλαιο. Είμαστε αλληλέγγυοι/ες σε αυτούς/ες που υφίστανται εκμετάλλευση και καταπίεση, ανεξάρτητα από τους λόγους (εθνοτικής καταγωγής, πολιτισμικούς, γλωσσικούς, θρησκευτικούς ή άλλους) που τους καταπιέζει ένα κράτος. Άλλωστε, το ζήτημα της απελευθέρωσης αφορά συγκεκριμένα υποκείμενα, ανθρώπους που καταπιέζονται και γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης. Δεν μπορεί να αφορά ασαφείς και αόριστες οντότητες όπως τα «έθνη». Αντιλαμβανόμαστε ότι σε κομμάτια της τάξης μας η καταπίεση αυτή εντείνεται επειδή έτυχε να γεννηθούν ή να βρίσκονται στη λάθος πλευρά των κρατικών συνόρων. Την καταπίεση αυτή την υφίσταται αμιγώς το κομμάτι της δικής μας τάξης, γιατί οι πλούσιοι και ισχυροί δεν υφίστανται τη θεμελιώδη μορφή καταπίεσης, την ταξική, καθώς, ακόμη κι αν νιώθουν ότι καταπιέζονται, έχουν πάντα και ιδιαίτερα εύκολα την επιλογή της αλλαγής χώρας διαμονής.

Θεωρώντας ότι το έθνος είναι εγγενώς εργαλείο κυριαρχίας και καταπίεσης και ότι η εθνική ιδεολογία αποτελεί τροχπέδη στον αγώνα για την κοινωνική και ατομική απελευθέρωση, δεν συμμετέχουμε σε κανέναν είδους εθνικό ή εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο ή μέτωπο. Ο εθνικοαπελευθερωτικός πόλεμος είναι μια μορφή εθνικού διακρατικού πολέμου (μεταξύ δύο κρατών ή μεταξύ ενός κράτους και ενός κράτος εν τη γενέσει του) ο οποίος αφήνει στο απυρόβλητο τόσο το έθνος όσο και το κράτος. Δεν αποσκοπούμε στη δημιουργία ενός έθνους-κράτους ως ενδιάμεσου σταδίου για την κοινωνική απελευθέρωση. Τα μόνα μέτωπα

στα οποία συμμετέχουμε είναι ταξικά. Από τη μεριά μας, προσπαθούμε να εντοπίσουμε, να σταθούμε αλληλέγγυοι/ες ή να συμβάλλουμε στη δημιουργία κινημάτων ενάντια στην καταπίεση που υφίσταται η τάξη μας, τα οποία δεν είναι εθνικιστικά, δεν επιζητούν τη δημιουργία κράτους αλλά θέτουν ως προτεραιότητα την απελευθέρωση της τάξης και όχι του έθνους. Κινήματα των οποίων το αξιακό και προταγματικό περιεχόμενο συνάδει με το αναρχικό και έχει κοινωνικοαπελευθερωτικό χειραφετητικό πρόσημο.

Το γεγονός ότι επικεντρώνουμε στην ταξική ανάλυση και αλληλεγγύη δεν συνεπάγεται την ταύτισή μας με οποιοδήποτε αίτημα της τάξης μας. Αν η τάξη μας επιλέξει να συνταχθεί πίσω από εθνικούς ή εθνικοαπελευθερωτικούς στρατούς, αυτό δε σημαίνει ότι θα την ακολουθήσουμε. Όπως δεν την ακολουθούμε σε καιρό «ειρήνης» με την κατάταξή μας στην κρατική πολεμική μηχανή, αλλά προπαγανδίζουμε την με κάθε τρόπο αποφυγή της στράτευσης. Όπως δεν θα την ακολουθούσαμε αν αποφάσιζε να συνταχθεί πίσω από κρατικιστικά, εθνικιστικά, δεξιά ή αριστερά κομματικά μορφώματα. Δε θα συμμετείχαμε μαζί με εθνικιστές σε έναν εθνικιστικό ή εθνικό αγώνα με την ελπίδα να τον εκτρέψουμε προς μια ελευθεριακή κατεύθυνση, όπως δε θα συμμετείχαμε σε ένα σωματείο χτισμένο πάνω σε ακροδεξιές θέσεις με την ελπίδα να το σπρώξουμε προς μια ελευθεριακή κατεύθυνση. Στον αντίποδα των λογικών όλου του υπόλοιπου πολιτικού φάσματος, δεν αντιλαμβανόμαστε εργαλειακά τους αγώνες της τάξης μας, δεν στοχεύουμε στη χειραγώγησή τους προκειμένου να καταλάβουμε οποιασδήποτε μορφής εξουσία.

Η τάξη μας έχει επανειλημμένα αποδείξει (παραμένοντας τάξη καθ' εαυτήν) ότι μπορεί να ακολουθήσει πολύ αντίθετες κατευθύνσεις από αυτές που προτείνουμε. Θα ήταν εντελώς λαϊκιστικό από τη μεριά μας το να συνταχθούμε χωρίς κριτική με κάθε της επιλογή και να μη δηλώσουμε τη διαφωνία μας. Η κριτική μας έχει να κάνει τόσο με το περιεχόμενο όσο και με τα μέσα που χρησιμοποιούνται σε οποιονδήποτε μερικό αγώνα. Στηρίζουμε κριτικά αγώνες στους οποίους διακρίνουμε έστω, και εν σπέρματι, απελευθερωτικά χαρακτηριστικά και προσπαθούμε να τους μπολιάσουμε με απελευθερωτικά προτάγματα σε μια συνολικότερη, επαναστατική κατεύθυνση. Αντίθετα, όχι μόνο ασκούμε κριτική αλλά στεκόμαστε απέναντι σε αγώνες οι οποίοι διεξάγονται από κομμάτια της τάξης μας και τα χαρακτηριστικά και τα προτάγματά τους ενσωματώνουν την κυρίαρχη κρατική-καπιταλιστική ιδεολογία. Το ότι είμαστε αλληλέγγυοι/ες στην τάξη μας δεν σημαίνει ότι υποστηρίζουμε

άκριτα κάθε αιτηματικό της αγώνα. Με τον ίδιο τρόπο που δεν υποστηρίζουμε το δικαίωμα των εργαζόμενων της Eldorado Gold στην εργασία έναντι της καταστροφής της φύσης και της ζωής άλλων καταπιεσμένων, που δεν υποστηρίζουμε το αίτημα εργαζόμενων για «δουλειά στους έλληνες», με τον ίδιο τρόπο δεν υποστηρίζουμε τη δημιουργία ενός κράτους για να «προστατέψει» τους «εθνικά καταπιεσμένους» ή ένα εθνικοαπελευθερωτικό διαταξικό μέτωπο.

Σχετικά με την αλληλεγγύη μας σε εθνικοαπελευθερωτικά ή σεπαρατιστικά κινήματα

Η στάση μας, σε επίπεδο αρχών, θέσεων, στρατηγικών και τακτικών επιλογών, δεν διαφοροποιείται στην περίπτωση που ο πόλεμος αφορά εθνικοαπελευθερωτικά ή σεπαρατιστικά κινήματα. Στην περίπτωση επίθεσης ενός (συγκυριακά) ισχυρού κράτους σε ένα (συγκυριακά) λιγότερο ισχυρό, δεν έχει κανένα νόημα το να πάρουμε θέση υπέρ του πιο αδύναμου κράτους αλλά υπέρ της τάξης μας η οποία βάλλεται, δολοφονείται και εξαθλιώνεται σε αυτόν τον πόλεμο· κυρίως των ανθρώπων της τάξης μας που ζουν στο κράτος που δέχεται την επίθεση και δευτερευόντως των ανθρώπων της τάξης μας που διεξάγει την επίθεση και καλούνται να θυσιαστούν για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων του κράτους τους.

Προβάλλεται συχνά το επιχείρημα (κυρίως από την αριστερά) ότι σε έναν τέτοιο πόλεμο πρέπει να στηρίζει κανείς το αδύναμο κράτος γιατί, αν δεν το κάνει, στηρίζει έμμεσα το ισχυρό. Το να αγωνίζεσαι για την κατάργηση του κράτους (στρατηγικός στόχος) και ταυτόχρονα να υποστηρίζεις ένα λιγότερο ισχυρό κράτος ως το μικρότερο κακό ή ως ένα φρένο στη γενικότερη επιθετικότητα του ισχυρού (τακτικός στόχος) είναι όχι απλώς αντίφαση αλλά αυτοκατάργηση των αναρχικών θέσεων. Στα επίπλαστα διλήμματα που θέτουν τα κράτη (θέτοντας ταυτόχρονα και το πλαίσιο των πιθανών απαντήσεων) δε υπάρχει κανένας λόγος να πάρουμε εκβιαστικά μια από τις προτεινόμενες θέσεις. Μπορούμε και πρέπει να στηρίζουμε τη δική μας θέση. Αντιμετωπίζοντας διλήμματα μεταξύ δύο εξίσου κακών επιλογών, θεωρούμε ότι, ως αναρχικοί/ες, θα πρέπει να ακολουθήσουμε και να προτείνουμε τη δική μας θέση η οποία θα είναι όχι μόνο σύμφωνη με τις αρχές και τις αξίες μας αλλά και η μόνη ρεαλιστική.

Δεν στηρίζουμε τον πόλεμο ενός κράτους απέναντι σε ένα άλλο, όπως δεν στηρίζουμε μια μικρή επιχείρηση στον πόλεμο που δέχεται από

μια πολυεθνική εταιρία, όπως δε στηρίζουμε τα μικρά αφεντικά απέναντι στα μεγαλύτερα αφεντικά. Για παράδειγμα, η οικονομική επίθεση ενός σουπερμάρκετ σε ένα μπακάλικο δε θα μας κάνει να πάρουμε θέση υπέρ του μπακάλικου. Η θέση μας είναι η υπεράσπιση των εργαζόμενων του μπακάλικου, αρχικά, αλλά και των εργαζόμενων του σουπερμάρκετ, δευτερευόντως (μια και αυτοί να μην δεν κινδυνεύουν να μείνουν άμεσα χωρίς δουλειά, παραμένουν όμως εκμεταλλεόμενοι και καταπιεσμένοι).

Ός αναρχικοί/ές, υποστηρίζουμε και στεκόμαστε αλληλέγγυοι στους ανθρώπους όχι στα έθνη. Στηρίζουμε τον αγώνα των ανθρώπων ενάντια σε αυτά ή αυτούς που τους καταπιέζουν και τους εκμεταλλεύονται, δεν στηρίζουμε τον αγώνα που διεξάγεται στο όνομα ενός έθνους, ενός κράτους, μιας θρησκείας. Δεν υποστηρίζουμε τη δημιουργία ενός νέου κράτους, γνωρίζοντας ότι κανένα κράτος δεν μπορεί να δράσει απελευθερωτικά και ότι θα αποτελέσει απλώς την εναλλαγή του ενός κυρίαρχου (του «ξένου») από τον άλλο (τον «δικό τους»). Αντί λοιπόν να υποστηρίζουμε, είτε κριτικά είτε πλήρως, μια μελλοντική άρχουσα τάξη που σήμερα αγωνίζεται ενάντια στους καταπιεστές της, υποστηρίζουμε τους αγώνες της τάξης μας ενάντια τόσο στους «ξένους» καταπιεστές της όσο και στους ντόπιους. Έναν τέτοιο αγώνα δεν θα τον ονομάζαμε εθνικοαπελευθερωτικό, αφού στοχεύει στην απελευθέρωση της τάξης μας από κάποια καταπίεση και όχι στην απελευθέρωση κάποιου (διαταξικού και αόριστου) έθνους.

Κατά τη συμμετοχή μας σε αγώνες ενάντια σε κάθε μορφή καταπίεσης κι εκμετάλλευσης, διατηρούμε την ίδια ακριβώς στάση. Για παράδειγμα, ενώ αγωνιζόμαστε ενάντια στις φυλετικές διακρίσεις, αναγνωρίζοντας την κατάργησή τους ως αναγκαία συνθήκη για την κοινωνική απελευθέρωση, δεν αναγνωρίζουμε και δεν υποστηρίζουμε οποιοδήποτε κομμάτι ηγεσίας (αιρετής ή μη) ή ιεραρχίας (τυπικής ή μη) αντίστοιχων κινημάτων. Δεν υποστηρίζουμε λογικές και πρακτικές «απελευθέρωσης του μαύρου έθνους» ή του «έθνους του ισλάμ» που προπαγανδίζουν οι μαύροι εθνικιστές, για τον διαχωρισμό των μαύρων από τους υπόλοιπους ανθρώπους και τη δημιουργία ξεχωριστών κοινοτήτων που θα προωθούσαν τη φυλετική τους υπερηφάνεια.

Μέρος ΙΙΙ

Ο εθνικισμός σήμερα και οι απαντήσεις μας

Λίγα λόγια για τη σύγχρονη ανάδυση του εθνικισμού

«Οι εθνικοί διαχωρισμοί και συγκρούσεις ανάμεσα σε λαούς θα εξαφανίζονται σιγά σιγά με την εξέλιξη της μπουρζουαζίας, με το ελεύθερο εμπόριο και την παγκόσμια αγορά, με τον ομοίμορφο χαρακτήρα της βιομηχανικής παραγωγής και τις αντίστοιχες συνθήκες της σύγχρονης ζωής»²⁴

Αντίθετα με την προφητεία των Μαρξ και Ένγκελς, το πρώτο μισό του 20ου αιώνα σημαδεύτηκε από την ανάδυση του φασισμού και του ναζισμού, δύο παγκόσμιους πολέμους και πάμπολλες δικτατορίες. Οι κοινωνίες σύρθηκαν σε πόλεμο υπερασπιζόμενες τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις των κυρίαρχων· αλλά ήταν μόνο η τάξη των καταπιεσμένων και εκμεταλλεζόμενων που υπέστη τη φρικαλεότητα του πολέμου, τον θάνατο, την προσφυγιά και την εξαθλίωση. Όταν ο εθνικισμός ως κρατική ιδεολογία εμπεδώνεται από πλατιά κοινωνικά στρώματα και σε περιόδους έντονων οικονομικών κρίσεων και κοινωνικής ανασφάλειας και φόβου, οι κοινωνίες τείνουν να αναζητούν σωτηρία στον εθνικισμό, την απομόνωση, την εθνική ηγεμονία και τη νοσταλγία «των παλιών καλών εποχών».

Στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα αρχίζει να συντελείται με εντατικούς ρυθμούς μια διαδικασία παγκοσμιοποίησης του κεφαλαίου, η οποία υποβάθμισε τις εθνικές οικονομίες ως δομικά και καθοριστικά κομμάτια της παγκόσμιας οικονομίας και οδήγησε στη συγκρότηση διακρατικών και υπερεθνικών οργανισμών και ενώσεων, πολιτικών και οικονομικών. Οι ταξικές αντιθέσεις ενισχύθηκαν σε πλανητική, πλέον, κλίμακα, ενώ η επίθεση στην τάξη των εκμεταλλεζόμενων και καταπιεσμένων ενισχύθηκε από την προσπάθεια των εθνικών οικονομιών και των κρατών να «ανταπεξέλθουν» στο ακραία ανταγωνιστικό διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Αναδύθηκαν νέες στρατιωτικές συμμαχίες (NATO), διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί (ΔΝΤ, Παγκόσμια Τράπεζα, Διεθνής Οργανισμός Εμπορίου), διακρατικοί πολιτικοί οργανισμοί (ΟΗΕ) και ομοσπονδίες εθνικών κρατών (ΕΕ).

²⁴Κ. Μαρξ, Φ. Ένγκελς, *Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο*.

Μέσα σε αυτή τη συνθήκη της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας, οι εγγενείς κρίσεις του καπιταλισμού δεν μπορούν παρά να έχουν τεράστιο αντίκτυπο σε διεθνή κλίμακα, τόσο σε οικονομικό όσο και σε πολιτικό επίπεδο. Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 διαμόρφωσε την τελευταία δεκαετία ένα σκηνικό ολομέτωπης επίθεσης στην τάξη μας διεθνώς, αλληπάλληλων πολεμικών συρράξεων σε διάφορες περιοχές του κόσμου, συνεχείς εναλλαγές στις διακρατικές συμμαχίες και συνεχείς διπλωματικές εντάσεις. Η αποτελεσματικότητα της παγκοσμιοποίησης ως εγγύησης για «ανάπτυξη κι ευημερία» δέχεται σοβαρό πλήγμα, και ο εθνικισμός επανέρχεται στο προσκήνιο ως το δοκιμασμένο εργαλείο διαχείρισης μιας τέτοιας κρίσης. Σε έθνη-κράτη που μέχρι πρόσφατα ήταν πρωτεργάτες της παγκοσμιοποίησης, παρουσιάζονται τάσεις που αμφισβητούν ανοιχτά την αποτελεσματικότητά της, με την εθνικιστική ρητορική να ριζώνει συνεχώς όλο και πιο βαθιά στην κεντρική πολιτική ατζέντα τόσο στο εσωτερικό των εθνών-κρατών όσο και στις μεταξύ τους σχέσεις. Η διεθνής αύξηση της μετανάστευσης που ήρθε σαν αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης και των πολεμικών συρράξεων χρησιμοποιήθηκε από τα κράτη για την περαιτέρω ενίσχυση του εθνικού φρονήματος εφευρίσκοντας τους εξωτερικούς εχθρούς που πάντοτε έχουν ανάγκη, είτε στο πρόσωπο των μεταναστών/ριών είτε στο πρόσωπο άλλων εθνών-κρατών που «δεν τηρούν τις υποχρεώσεις τους». Έτσι, παρατηρούμε σε ολόκληρη την Ευρώπη την εκλογική άνοδο των εθνικιστικών και λαϊκιστικών ακροδεξιών κομμάτων (Ελλάδα, Γαλλία, Γερμανία, Σουηδία), όπου σε πολλές περιπτώσεις σχηματίζουν ή μετέχουν σε κυβερνήσεις. Πολλά κράτη (Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία) έκλεισαν τα σύνορά τους αρνούμενα να δεχθούν αιτούντες άσυλο, αντιστεκόμενα, όπως δηλώνουν, στις προταγές των Βρυξελλών. Στην Ιταλία, με τη Λέγκα του Βορρά να συμμετέχει πλέον στην κυβέρνηση, κλείνουν λιμάνια για πλοία που διασώζουν πρόσφυγες, ενώ παράλληλα ξεκινάνε μαζικές επαναπροωθήσεις προς τη Λιβύη. Η ιταλική και η αυστριακή κυβέρνηση (επίσης με συμμετοχή του ακροδεξιού Κόμματος της Ελευθερίας) προωθούν την εφαρμογή αυτής της πρακτικής από την ΕΕ συνολικά. Η Μ. Βρετανία αποφασίζει μετά από δημοψήφισμα την αποχώρηση της από την Ευρωπαϊκή Ένωση, με την πολιτική πλατφόρμα του ακροδεξιού UKIP να κυριαρχεί. Στην άλλη μεριά του Ατλαντικού, τον Νοέμβριο του 2016 εκλέγεται πρόεδρος των ΗΠΑ ο επιχειρηματίας και τηλεοπτική περσόνα Ντ. Τραμπ, με πολιτική πλατφόρμα τον λαϊκισμό, τον οικονομικό προστατευτισμό, τον εθνικισμό, το ρατσισμό και το μισογυνισμό.

Το ελληνικό κράτος μπήκε στην κρίση μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες ανάπτυξης και εξαγωγής εγχώριων κεφαλαίων. Με την κατάρρευση του ανατολικού μπλοκ, το ελληνικό κεφάλαιο επένδυσε στα Βαλκάνια προσπαθώντας να κυριαρχήσει στις κατεστραμμένες οικονομίες της περιοχής. Παράλληλα, αποφασίζεται η συμμετοχή του κράτους στο κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα. Μέσα σε λίγα χρόνια κατασκευάζονται στάδια, γήπεδα, πάρκα και υποδομές για την διεξαγωγή των ολυμπιακών αγώνων του 2004. Η περίοδος της «εθνικής ανάπτυξης» ήταν ένα διάστημα στο οποίο το ιδεολόγημα της εθνικής υπερηφάνειας εμπεδωνόταν από ευρύτατα κοινωνικά τμήματα. Σε αυτή τη διαδικασία συνηγόρησαν κι άλλοι παράγοντες (με την τεράστια συνεισφορά του συνόλου των καθεστωτικών ΜΜΕ), που είχαν να κάνουν με την καλλιέργεια ενός αισθήματος ανωτερότητας απέναντι στο προς εκμετάλλευση ανθρώπινο δυναμικό που ήρθε στη χώρα από τα Βαλκάνια και τις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, τα πρώτα συλλαλητήρια για το μακεδονικό, την «εθνική κρίση» των Ιμίων, αλλά και διάφορα «εθνικά επιτεύγματα», όπως η κατάκτηση του Euro 2004 στο ποδόσφαιρο, αλλά ακόμη και η νίκη στον διαγωνισμό της Eurovision. Από τις εκλογές του 2007, η άνοδος του εθνικισμού αρχίζει να αποτυπώνεται και στα εκλογικά ποσοστά, με την είσοδο του ακροδεξιού-λαϊκιστικού ΛΑΟΣ στη βουλή, (το οποίο, 4 χρόνια αργότερα, μαζί με ΠΑΣΟΚ και ΝΔ θα συμμετάσχει στην τεχνοκρατική κυβέρνηση «συνεργασίας», με διορισμένο πρωθυπουργό τον πρώην διοικητή της ΤτΕ και πρώην αντιπρόεδρο της ΕΚΤ, Λ. Παπαδήμο).

Οι φυγόκεντρες δυνάμεις που αναπτύχθηκαν κατά τα πρώτα χρόνια του μνημονίου στο εσωτερικό των πάλαι ποτέ κραταιών πόλων του δικομματισμού, ο οποίος αντλούσε τη συναίνεση μέσω παροχών, βολέματος και πελατειακών σχέσεων, απελευθέρωσαν, μέσα σε ένα τέτοιο πολιτικό πλαίσιο, την εθνικιστική δυναμική που υπήρχε στο εσωτερικό του, η οποία σε συνδυασμό με την οικονομική εξαθλίωση, πήρε πολύ μεγάλες διαστάσεις. Στις εκλογές του 2012 οι ακροδεξιοί ΑΝΕΛ καταλαμβάνουν την 4η θέση στο κοινοβούλιο, ενώ στην 5η θέση εκλέγεται το νεοναζιστικό κόμμα της ΧΑ με ποσοστό σχεδόν 7%, ενώ στη συνέχεια οι πρώτοι συμμετείχαν σε συγκυβέρνηση με τον ΣΥΡΙΖΑ ενώ η δεύτερη παγιώθηκε ως τρίτο κόμμα. Ωστόσο, ενώ, με αυστηρά εκλογικά κριτήρια, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι από το 2012 και μετά φαίνεται να μην υπάρχει σημαντική ενίσχυση του εθνικισμού στην Ελλάδα – τον ίδιο καιρό που η ακροδεξιά μεγαλώνει τα εκλογικά της ποσοστά σε όλη σχεδόν την Ευρώπη –, η πραγματικότητα είναι ότι η κοινωνική επιρροή του

εθνικισμού και του πατριωτισμού είναι ευρύτατη. Η εθνικιστική και πατριωτική ρητορική έχει παγιωθεί ως κυρίαρχη στην κεντρική πολιτική ατζέντα από όλες τις καθεστωτικές πολιτικές δυνάμεις (και με αριστερή νομιμοποίηση πλέον, τόσο σε κυβερνητικό όσο και σε αντιπολιτευτικό επίπεδο). Από την προπαγάνδα των ΜΜΕ και τις ανακοινώσεις των πολιτικών οργανώσεων και κομμάτων, την ίδια την ύπαρξη στρατοπέδων συγκέντρωσης προσφύγων και μεταναστών, τη διαρκή προβολή εξωτερικών (άτεγκτοι Ευρωπαίοι, επιθετικοί Τούρκοι, επεκτατικοί Αλβανοί, αλτρωτιστές «Σκοπιανοί») και εσωτερικών εχθρών, μέχρι τα κελεύσματα για εθνική ανάπτυξη, τον πρόσφατα διατυπωμένο κυβερνητικό ορισμό του πατριωτισμού («πατριωτισμός είναι να κάνουμε την Ελλάδα ηγέτιδα δύναμη στα Βαλκάνια») και τη ρητορεία για έξοδο από την ΕΕ και συγκρότηση μιας κλειστής και «αυτάρκου» οικονομίας, το αμετακίνητο σημείο αναφοράς όλου του καθεστωτικού πολιτικού φάσματος (αριστερού και δεξιού) είναι η πατρίδα.

Το διεθνές έρεισμα που έχει αποκτήσει ο εθνικισμός κατά την τρέχουσα περίοδο θεωρούμε πως οφείλεται σε μια πληθώρα παραγόντων. Η αποτυχία της παγκοσμιοποίησης να συντηρήσει τα ιδεολογήματα που προωθούσε στις κοινωνίες μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής κρίσης, σε συνδυασμό με τα απολύτως υλικά αποτελέσματα που είχε αυτή στις δυτικές κοινωνίες (εκρηκτική αύξηση της ανεργίας, εργασιακή επισφάλεια, αποσάθρωση των μεσαίων στρωμάτων -τα οποία παραδοσιακά λειτουργούν ως μαξιλαράκι απορρόφησης των κραδασμών που δημιουργούν οι κοινωνικές ανισότητες- δημιούργησε ένα πολιτικό κενό. Στη συνθήκη αυτή, ο εθνικισμός έρχεται προτείνει ένα νέο «κοινωνικό συμβόλαιο». Το συμβόλαιο αυτό περιλαμβάνει την απόσχιση από τις διακρατικές οικονομικές και εμπορικές συμμαχίες ή την αμφισβήτησή τους, την ανάληψη από το έθνος-κράτος του ελέγχου και ρύθμισης της οικονομίας (επιβολή δασμών, παροχή κινήτρων για επενδύσεις μέσα στα σύνορά του), την έμφαση στην οικονομική αυτάρκεια και τη χάραξη εθνικής πολιτικής στρατηγικής. Απουσία οράματος για κοινωνία ελευθερίας, ισότητας και αλληλεγγύης, το πρόγραμμα αυτό, ακολουθούμενο από την προβολή μιας σειράς βολικών υπεύθυνων για την τρέχουσα κατάσταση (απομακρυσμένα ή/και αφηρημένα διεθνή κέντρα εξουσίας, ανίκανοι/προδότες πολιτικοί, μετανάστες/ριες και μειονότητες, άλλα έθνη-κράτη, αγωνιζόμενοι/ες· κάθε πολιτικός χώρος επιλέγει τους δικούς του), αποκτά οπαδούς σε κοινωνικά τμήματα τα οποία, γαλουχημένα μέσα στον πατριωτισμό και τον εθνικισμό, αποτελούν το

πλέον πρόσφορο έδαφος. Αυτή η πολιτική εναντίωσης στην παγκοσμιοποίηση αυτοπροβάλλεται ως «αντισυστημική» και ακολουθώντας μια προπαγανδιστική «στρατηγική της πρόκλησης», έρχεται σε σύγκρουση με τη «ρεαλιστική» και εμμονική προπαγάνδα των εθνικών δυνάμεων που βλέπουν την καλύτερη εξυπηρέτηση των συμφερόντων τους μέσα στην παγκοσμιοποίηση και συνεχίζουν να ηγεμονεύουν. Οι περιπτώσεις του Brexit (UKIP), της εκλογής του Ντ. Τραμπ και του ελληνικού δημοψηφίσματος θεωρούμε ότι είναι χαρακτηριστικές της αποτελεσματικότητας αυτής της πολωτικής προπαγανδιστικής στρατηγικής και ενδεικτικές του βαθμού και της κατεύθυνσης της διάρρηξης της κοινωνικής συναίνεσης. Απότοκο αυτής της διαδικασίας είναι η μεταστροφή του συνόλου της κεντρικής πολιτικής ατζέντας όλο και πιο «δεξιά». Φαίνεται πως το κυρίαρχο πολιτικό δίπολο που διαμορφώνεται πλέον στη Δύση, στο εσωτερικό κάθε κράτους, είναι αυτό μεταξύ του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού και της επιστροφής του έθνους-κράτους στο επίκεντρο.

Για μια κοινωνία χωρίς έθνη, κράτη, πατρίδες

«Είναι αλήθεια ότι κάποιος μπορεί να εξαναγκάσει τους ανθρώπους να εκτελέσουν κάποιο έργο, αφ' ης στιγμής κατέχει την αναγκαία δύναμη, αλλά ποτέ δε θα μπορέσει να τους πείσει να το εκτελέσουν με αγάπη και από εσωτερικό πόθο. Κανένα κράτος δεν μπορεί να το πετύχει αυτό, όσο μεγάλη και αν είναι η δύναμή του, διότι χρειάζεται να υπάρχει κυρίως το αίσθημα της κοινωνικής ενότητας και της έμφυτης σχέσης του κάθε ανθρώπου με τους συνανθρώπους του.»²⁵

Ο εθνικισμός, ως «η πολιτική θρησκεία του κράτους», θα συνεχίσει να υπάρχει όσο υπάρχουν κράτη. Ο αγώνας ενάντια στον εθνικισμό δεν μπορεί παρά να είναι αγώνας ενάντια στο κράτος και ταυτόχρονα αγώνας ενάντια στο κεφάλαιο.

Αντίθεση στον εθνικισμό σημαίνει την ανάπτυξη ταξικής συνείδησης (της συνείδησης της κοινότητας συμφερόντων του συνόλου των

---

²⁵P. Ρόκερ, *Εθνικισμός και Πολιτισμός*.

καταπιεζόμενων κι εκμεταλλεζόμενων ανθρώπων από τους εξουσιαστικούς θεσμούς και μηχανισμούς), σημαίνει την παγκόσμια αλληλεγγύη της τάξης μας, τη διασύνδεση των αγώνων που εξελίσσονται τοπικά ή παγκόσμια. Σημαίνει γνώση της ιστορίας των κοινωνιών, σημαίνει τη μνήμη των αγώνων της τάξης μας, την ανάγνωση των λαθών και των παραλείψεων. Σημαίνει την αντίθεση μας στον κοινωνικό κανιβαλισμό και την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης και αλληλεγγύης, την αμφισβήτηση της ρητορικής και των αφηγήσεων του κράτους περί διαταξικής εθνικής ενότητας (όλοι Έλληνες είμαστε, πάνω από όλα το καλό της πατρίδας κ.λπ.). Σημαίνει την εναντίωσή μας στην αυταπάτη του να νιώθει κανείς περήφανος για το ότι έτυχε να γεννηθεί Έλληνας, Τούρκος, Άγγλος, Γερμανός κ.λπ., σαν να έχει καταφέρει το πιο σπουδαίο πράγμα στον κόσμο. Σημαίνει την άρνησή μας να ενσωματωθούμε στον «εθνικό κορμό», την απόρριψη των милитарιστικών αξιών σε κάθε πτυχή του κοινωνικού γίγνεσθαι. Σημαίνει την κατανόηση του ότι τίποτε δε μας χωρίζει από όσους/ες βρίσκονται στην ίδια ταξική θέση με εμάς ανεξάρτητα από το όνομα των συνόρων που μας κρατούν φυλακισμένους. Σημαίνει τον πόλεμο ενάντια στους εκμεταλλευτές και τους κυρίαρχους ανεξαρτητως εθνικότητας, σε όποιο μέρος του κόσμου τυχαίνει να βρισκόμαστε, την εναντίωσή μας σε ρατσιστικές, ξενοφοβικές, πατριαρχικές, μισαλλόδοξες, φονταμενταλιστικές λογικές και αντιλήψεις. Σημαίνει το σπάσιμο των παραμορφωτικών εθνικών γυαλιών μέσα από τα οποία μας έμαθαν να αντικρίζουμε τον κόσμο, τη στροφή στην άμεση εμπειρία μας, αυτή της καθημερινής μας εκμετάλλευσης και καταπίεσης από το κράτος και τα αφεντικά, του καθημερινού μας αγώνα για επιβίωση αλλά και για τη βελτίωση των συνθηκών της ζωής μας. Σημαίνει να κατανοήσουμε τους πραγματικούς μας εχθρούς, το κράτος, το κεφάλαιο και κάθε εξουσιαστική κοινωνική σχέση και να στραφούμε εναντίον τους.

Αντίσταση στον εθνικισμό σημαίνει τη συνέχιση και την όξυνση των κοινωνικών-ταξικών αγώνων, οι οποίοι συμβάλλουν στη βελτίωση των όρων διαβίωσης των καταπιεσμένων κι εκμεταλλεζόμενων, την ενίσχυση των δεσμών ταξικής και κοινωνικής αλληλεγγύης, τη ριζοσπαστικοποίηση των αγωνιζόμενων, την ταξική συνειδητοποίηση και την καλλιέργεια της βούλησης για ελευθερία.

Ως αναρχικοί/ές επικεντρωνόμαστε στον αγώνα με σκοπό τη δημιουργία μιας ακρατικής και αταξικής κοινωνίας, η οποία θα λειτουργήσει ενωτικά για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Απέναντι στην ομογενοποιητική δράση του εθνικισμού αναδεικνύουμε την προϋπάρχουσα

και υφιστάμενη ταξική διαίρεση της κοινωνίας. Απέναντι στη διαχωριστική και περιθωριοποιητική δράση του εθνικισμού προτάσσουμε την αλληλεγγύη ανάμεσα στην τάξη μας σε παγκόσμιο επίπεδο. Στεκόμαστε εχθρικά και αντιμαχόμαστε κοινωνικές σχέσεις που διαιρούν και καθιστούν τους ανθρώπους σε καταπιεστές και καταπιεζόμενους, σε εκμεταλλευτές και εκμεταλλεζόμενους, σε ντόπιους και ξένους. Αναγνωρίζουμε ότι η ελευθερία μας δε σταματά αλλά αντιθέτως ξεκινά εκεί που ξεκινά και η ελευθερία του διπλανού μας. Κατανοούμε ότι η ευημερία μας εξαρτάται από την ευημερία της κοινωνίας στην οποία ζούμε. Έχοντας αυτά κατά νου, θεωρούμε ότι η ανάπτυξη σχέσεων αλληλεγγύης μεταξύ των μελών της κοινωνίας είναι ο μόνος τρόπος εξασφάλισης τόσο της ελευθερίας όσο και της ευημερίας.

Προτάσσουμε την αυτοοργάνωση σε συλλογικότητες και δίκτυα (ταξικά σωματεία βάσης, τοπικές συνλεύσεις γειτονιάς, συνεργατικές ή κολεκτίβες, θεματικές συλλογικότητες, κοινωνικά αυτοδιαχειριζόμενα στέκια και καταλήψεις) στη βάση της ελευθερίας, της ισότητας και της αλληλεγγύης, καθώς και την μεταξύ τους επικοινωνία και σύμπραξη αλλά και τη γενικότερη διασύνδεση των επιμέρους κοινωνικών-ταξικών αγώνων και δομών. Τα εγχειρήματα αυτά αποτελούν πεδία αμφισβήτησης, ρήξης, και αποδόμησης του κράτους ως υλική και κοινωνική σχέση και συμβάλλουν στην δημιουργία των όρων για την κοινωνική αυτοδιεύθυνση, στα πλαίσια της επανοικειοποίησης κάθε πτυχής της κοινωνικής ζωής.

Το κράτος και το κεφάλαιο έχουν αποδείξει την ικανότητά τους να αφομοιώνουν και να ενσωματώνουν τους αγώνες που παραμένουν μερικοί, αν δεν αναδεικνύουν παράλληλα και ταυτόχρονα την ευρύτερη επαναστατική προοπτική. Θεωρούμε ότι η συνολικοποίηση των μερικών αγώνων και διεκδικήσεων, η προσπάθεια ριζοσπαστικοποίησής τους και η ανάδειξη του συνολικού επαναστατικού προτάγματος αποτελούν αναγκαίες συνθήκες για την κοινωνική και ατομική απελευθέρωση, για την κοινωνική επανάσταση.

Ο κόσμος που οραματιζόμαστε, ο κόσμος για τον οποίο αγωνιζόμαστε, δε χωρίζεται και δεν περιχαρακώνεται σε και από σύνορα, δεν κυριαρχείται από κράτη, δεν καταδυναστεύεται από αφεντικά. Οργανώνεται σε ελεύθερα ομοσπονδιοποιημένες αυτοοργανωμένες και αυτοδιευθυνόμενες κομμούνες. Κομμούνες που δημιουργούνται βάσει των αναγκών κι επιθυμιών όλων, τις οποίες και αυτορρυθμίζουν συλλογικά, τοπικά, παραγωγικά και καταναλωτικά συμβούλια. Τα μέλη της κοινότη-

τας, πλήρως ισότιμα, χωρίς διακρίσεις φύλου, φυλής, ηλικίας, σεξουαλικού προσανατολισμού και σωματικής ικανότητας, λαμβάνουν τις αποφάσεις τους με οριζόντιες διαδικασίες, πολιτικά-οικονομικά-κοινωνικά ισότιμες και ανεξούσιες.

Θέλουμε μια οικονομία αναγκών και επιθυμιών (με σεβασμό στη φύση), χωρίς χρήμα και ατομική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής. Θέλουμε να εργαζόμαστε σε εργασίες που επιλέγουμε εμείς, ανάλογα με τις δυνατότητές και τις επιθυμίες μας, για την δική μας ευημερία αλλά και την ευημερία ολόκληρης της κοινωνίας.

Αγωνιζόμαστε για μια κοινωνία πολιτικής ελευθερίας, οικονομικής ισότητας και κοινωνικής αλληλεγγύης. Αγωνιζόμαστε για την Αναρχία.

Αθήνα, Ιούνιος 2019

Ενδεικτική βιβλιογραφία

- Anderson, B. (1997). Φαντασιακές κοινότητες. Στοχασμοί για τις αρχές και τη διάδοση του εθνικισμού. (Π. Χαντζαρούλα, Μτφρ.) Αθήνα: Νεφέλη.
- Balibar, É., Wallerstein, I. (1991). Φυλή, έθνος, τάξη: οι διαφορούμενες ταυτότητες. (Α. Ελεφάντης, Ε. Καλαφάτη, Μτφρ.) Αθήνα: Ο Πολίτης.
- Gellner, E. (1992). Έθνος και εθνικισμός. (Δ. Λαφαζάνη, Μτφρ.) Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Gellner, E. (2002). Εθνικισμός, Πολιτισμός, πίστη και εξουσία. (Κ. Λιβιεράτος, Επμ., & Λ. Παπαδάκη, Μτφρ.) Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Hobsbawm, E. (1994). Έθνη και εθνικισμός από το 1780 μέχρι σήμερα. Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα. (Χ. Νάντρις, Μτφρ.) Αθήνα: Καρδαμίτσα.
- Kedourie, E. (1999). Ο εθνικισμός. (Π. Λέκκας, Επμ., & Σ. Μαρκέτος, Μτφρ.) Αθήνα: Κατάρτι.
- Rocker, R. (1998, 2001, 2005, 2012). Εθνικισμός και Πολιτισμός, τόμοι Α-Δ. (Γ. Καρύτσας, Μτφρ.) Αθήνα: Άρδην.
- Smith, A. (2000). Εθνική ταυτότητα. (Ε. Πέππα, Μτφρ.) Αθήνα: Οδυσσέας.
- Δεμερτζής, Ν. (1996), Ο λόγος του εθνικισμού. Αμφίσημο σημασιολογικό πεδίο και σύγχρονες τάσεις, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Δοξιάδης, Κ. (1995), Εθνικισμός, ιδεολογία, μέσα μαζικής επικοινωνίας, Αθήνα: Πλέθρον.
- Λέκκας, Π. (2006), Η εθνικιστική ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία (3η έκδ.), Αθήνα: Κατάρτι.
- Λέκκας, Π. (2011), Το παιχνίδι με τον χρόνο. Εθνικισμός και νεωτερικότητα (2η έκδ.), Αθήνα: Παπαζήσης.
- Πουланτζάς, Ν. Α., Μίλιμπαντ Ρ., Φάυ, Ζ. Π. (1984). Προβλήματα του σύγχρονου κράτους και του φασιστικού φαινομένου, Αθήνα: Θεμέλιο.

blog: kathodon.espivblogs.net
email: kathodon@espiv.net